ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๖๔

ศิลปวัฒนธรรม

ART&CULTURE MAGAZINE

อธิบายว่าด้วยเรื่อง “พระภรรยาเจ้า”

ตามหาภาพแรก รัชกาลที่ ๔
ทฤษฎีแนะนำตัวด้วยรูปภาพ

เมื่อ “หมอสมิท” เจ้าของกิจการพิมพ์ในสยาม
เล่าเรื่องตัวเอง

ชาวจีน
กับปัญหาพื้นที่เมือง
สมัยรัชกาลที่ ๕

ภูเทิง :
The Call of The Far Away Hill

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

ราคา ๑๒๐ บาท

ลำดับที่ ๔๙๙ ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๑ เดือนพฤษภาคม ๒๕๖๔

สารบัญ

ART & CULTURE

silapa@matichon.co.th

โรมรัน / **ขรรค์ชัย บุนปาน** ๘

อธิบายว่าด้วยเรื่อง “พระภรรยาเจ้า” / **รศ. นพ. จิรวัฒน์ อุตตมะกุล** ๔๘

ตามหาภาพแรก รัชกาลที่ ๔ ทฤษฎีแนะนำตัวด้วยรูปถ่าย ๙๔

ประตูการทูตสู่การเมือง / **ไกรฤกษ์ นานา**

จี. วิลเลียม สกินเนอร์ สังคมจีนในประเทศไทย: ๑๑๒

ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ / **ชาญวิทย์ เกษตรศิริ**

ชาวจีน : กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกจับจ้องในการจัดการพื้นที่เมือง ๑๑๘

สมัยรัชกาลที่ ๕ / **นนทพร อยู่มั่งมี**

นักมวยเก่าเล่าขานตำนานมวย คณะเลี้ยงประเสริฐ บ้านท่าเสา ๑๓๒

การครอบครู, ไหว้ครู และอื่นๆ / **พ.ต.ท. สมพงษ์ แจ้งเร็ว**

สโมสรศิลปวัฒนธรรม

หมอสมิทเล่าเรื่องตัวเอง / **เอนก นาวิกมูล** ๑๐

ความงดงาม ๓ ประการ ที่ปรากฏในพระอนุสาวรีย์ ๒๖

สมเด็จฯ เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ แห่งแรกของประเทศไทย /
กฤตนันท์ ในจิต

ภูเทิง : The Call of The Far Away Hill / ๓๘
พลเอก บัญชร ชวาลศิลป์

เรื่องเล่าหลังโลงศพ / **ขุนทองกะลาเปียก** ๔๗

สำหรับประชาสัมพันธ์ ห้ามมิให้นำไปอ้างอิงเท่านั้น

ตามหาภาพแรก รัชกาลที่ ๔ ทฤษฎีแนะนำตัวด้วยรูปถ่าย ประตูการทูตสู่การเมือง

ไกรฤกษ์ นานา
นักวิชาการทางประวัติศาสตร์

ทันทีที่หมดห่วงเรื่องสัญญาเบาริ่งกับอังกฤษ พระเจ้าแผ่นดินไทยก็ทรงดำเนินพระบรมราโชบายถ่วงดุลอำนาจกับชาติมหาอำนาจตะวันตกอย่างเปิดเผย ในเวลาที่ผู้นำเอเชียพากันเก็บเนื้อเก็บตัวแบบรอดูสถานการณ์นั้น พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ก็ทรงเดินหน้าโครงการนำร่องด้วยการจัดส่งพระบรมฉายาลักษณ์ของพระองค์ไปแนะนำตนเองทันทีด้วยวัตถุประสงค์ที่ไม่เปิดเผยในตอนแรก

หนังสือประวัติศาสตร์อังกฤษเกือบทุกเล่มให้ข้อมูลตรงกันว่าสมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรีย (ต่อไปจะเรียกสั้นๆ ว่า Queen Victoria - *ผู้เขียน*) พระราชินีอังกฤษทรงเป็นต้นคิดในการจัดส่งพระบรมฉายาลักษณ์เป็นที่ระลึกพระราชทานไปยังผู้นำยุโรปที่พระนางทรงมีปฏิสัมพันธ์ด้วย[๗]

พระฉายาลักษณ์ของพระนางถูกพระราชทานไปยัง King Leopold แห่งเบลเยียม Emperor Napoleon III แห่งฝรั่งเศส King of Sardinia แห่งอิตาลี และแม้แต่พระเจ้ากรุงสยามก็เป็นกษัตริย์พระองค์หนึ่งผู้ได้รับพระฉายาลักษณ์ของพระนาง

พระฉายาลักษณ์ของ Queen เปรียบเสมือนเครื่องมือเชื่อมสัมพันธไมตรีอย่างวิเศษในการรำลึกถึงพระสหายและผู้ที่ทรงรู้จักคุ้นเคย แต่อยู่ในแดนไกล

(ซ้าย) พระบรมสาทิสลักษณ์องค์แรกของพระเจ้ากรุงสยามและพระบรมราชินี วาดจากภาพถ่ายจริงส่งไปถวายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ขึ้นหน้าหนึ่งหนังสือพิมพ์ในยุโรป (ภาพจาก Illustrirtr Zeitung ของประเทศปรัสเซีย ฉบับวันที่ 10 August 1861 ของสะสม คุณไกรฤกษ์ นานา)

พระฉายาลักษณ์ลักษณะนี้จะถูกพระราชทานออกไปพร้อมกับ "จดหมาย" และ "ของขวัญ" เล็กๆ น้อยๆ เพื่อความผูกพันทางใจแก่ผู้ที่ทรงรำลึกถึงเสมอ[๗]

เหตุผลหนึ่งที่ทรงใช้ "รูปถ่าย" ก่อนผู้นำโลกท่านอื่นก็เพราะในประเทศอังกฤษแจ้งเกิดบิดาแห่งการถ่ายรูปชื่อ "ทัลบอต" ได้คิดวิธีถ่ายรูปด้วยเทคนิคแบบใหม่ที่เรียกว่า Talbot Type ในยุคของพระนาง และได้กลายเป็นแฟชั่นของสังคมชั้นสูงที่เรียกว่าผู้ดีอังกฤษ ซึ่งต่างพากันเลียนแบบรสนิยมของชาวราชสำนักจนเป็นประเพณีนิยม

ส่วนในอีกซีกโลกหนึ่งนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ได้สดับตรับฟังคำบอกเล่าเกี่ยวกับการสื่อสารด้วยภาพถ่ายก็ได้ทรงเลียนแบบประเพณีผูกสัมพันธ์แบบเดียวกันเกิดเป็น "โครงการนำร่อง" ของการเจริญสัมพันธไมตรีก่อนหน้าประมุขชาวเอเชียท่านอื่นๆ ด้วยจุดประสงค์ที่ไม่เปิดเผย[๘]

ส่งพระราชสาส์นไปก่อน แล้วส่งภาพตามไป

คงเป็นการยากที่คนไทยรุ่นหลังจะสามารถตรวจสอบข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ และชาวเราอาจไม่มีโอกาสจะได้ล่วงรู้พระราชวินิจฉัยส่วนพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ล้ำลึกเกินกว่าสติปัญญาของชนชั้นเราจะหยั่งถึงหากไม่ได้พบความจริงในชีวประวัติของ **"อับราฮัม ลินคอล์น"** ประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาผู้โด่งดัง เขียนไว้ก่อนถูกลอบสังหารใน พ.ศ. ๒๔๐๘ บรรยายความรู้สึกส่วนตัวต่อพระราชสาส์นฉบับหนึ่งที่มีมาถึงท่านจากพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งในตะวันออกไกล ซึ่งท่านปรารภไว้ว่า **ตลอดชีวิตที่ตรากตรำและท้าทายในการสร้างชาติอันยิ่งใหญ่นั้น ไม่เคยมีศุภวาจาใดมัดใจท่านเท่านี้** ในบันทึกมีว่า

"เป็นเอกสารที่สุภาพนุ่มนวลที่สุด รวมไว้ซึ่งความจริงใจอันบริสุทธิ์ที่เคยมีถึงมือลินคอล์น ท่านไม่เคยพบวาจาใดน่าฟังในภาษามนุษย์ที่ให้อรรถรสครอบคลุมรายละเอียดอันพิถีพิถันของผู้มีใจกว้างและโอบอ้อมอารีเช่นนี้"[๙]

ลินคอล์นได้นำพระราชสาส์นประวัติศาสตร์ฉบับนั้นไปอ่านต่อหน้าที่ประชุมสมาชิกวุฒิสภาผู้ทรงเกียรติในทำเนียบขาว สวนกระแสข่าวความเป็นไปในเอเชียที่เรือรบอังกฤษกำลังถูกตอบโต้ได้อย่างก้าวร้าวในสงครามฝิ่น

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้พระราชสาส์นอันละมุนละม่อมเบี่ยงเบนความสนใจด้วยกุศโลบายรูปแบบใหม่ในภาพพจน์ของชาวตะวันออกผู้นอบน้อม จนกลายเป็นแบบฉบับเฉพาะพระองค์แตกต่างออกไปจากพระเจ้าแผ่นดินทุกรัชกาลก่อนหน้านั้น อาจนับได้ว่าเป็น "โครงการนำร่อง" ตามพระราชดำริที่ประสบความสำเร็จอย่างงดงามเรื่องหนึ่งในสมัยของพระองค์

ถ้ามีการทึกทักว่าปกติชาวตะวันออกเป็นชนชาติเปิดเผยและเข้ากับคนง่ายกว่าชาวตะวันตกอยู่แล้ว ก็จะเป็นการเข้าใจผิดอย่างร้ายกาจ ผู้นำเอเชียเมื่อร้อยกว่าปีมาแล้วมักเก็บเนื้อเก็บตัวและหวาดระแวงชาวตะวันตกอย่างขาดความไว้ใจ หลายชาติใช้นโยบายปิดประเทศมาเป็นเวลานานเพื่อปกป้องตนเอง เช่น จีนและญี่ปุ่น

สยามเองก็ตัดความสัมพันธ์กับประเทศทางยุโรป เช่น ฝรั่งเศส มาร่วม ๒๐๐ ปี ตั้งแต่ผิดใจกันเมื่อสิ้นรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เพราะ

พระฉายาลักษณ์ของควีนวิกตอเรีย ส่งไปถวายผู้นำโลก ที่ทรงมีปฏิสัมพันธ์และไมตรีต่อกัน (ภาพจากหนังสือ LIVING LEADERS OF THE WORLD ของสะสม คุณไกรฤกษ์ นานา)

ต่างก็เคยข่มขู่กันมาก่อน

ญี่ปุ่นนั้นยิ่งแล้วใหญ่ หลังจากดำเนินนโยบายอยู่อย่างโดดเดี่ยวมาเป็นเวลา ๒๐๐ ปี จำต้องเปิดประเทศ เพราะถูกบังคับให้ยอมทำสัญญาคะนะงะวะกับอเมริกาใน พ.ศ. ๒๓๙๖ จึงเข็ดขยาดชาวต่างชาติอยู่เป็นเวลานาน หลังจากนั้นใน พ.ศ. ๒๔๓๗ สำนักพิมพ์ในอเมริกาจึงทาบทามทูตอเมริกันประจำกรุงโตเกียวให้ช่วยเป็นธุระจัดส่งพระฉายาลักษณ์ของพระจักรพรรดิญี่ปุ่น เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือ *"ประมวลภาพผู้นำโลก"* เล่ม ๑ ท่านทูตยังปฏิเสธกลับไปทาง บ.ก. ว่า *เป็นสิ่งต้องห้ามมิให้ส่งพระฉายาลักษณ์ของพระจักรพรรดิไปยังต่างประเทศ ย่อมแสดงถึงวิสัยทัศน์อันคับแคบของผู้นำเอเชียประเทศหนึ่งผู้ไม่ปรารถนาการเปลี่ยนแปลง*

ชาวบุรพทิศโดยมากยังยึดติดอยู่กับจารีตโบราณและบ่ายเบี่ยงการมาติดต่อของฝรั่งผิวขาวชนิดแบ่งรับแบ่งสู้

ประมุขชาวเอเชียหลงภูมิใจในระเบียบแบบแผนและวัฒนธรรมเก่าแก่ของตนว่าเหนือกว่าชนชาติอื่นอย่างปิดหูปิดตา ชาวตะวันออกเข้าใจว่าจีนเป็นแกนนำของโลก เป็นบ่อเกิดของอารยธรรมทั้งมวล การปิดกั้นตนเองในจีนและในสยามเป็นวัฒนธรรมเลียนแบบชนิดหนึ่งซึ่งผ่อนคลายลงภายหลังการเข้ามาปรับเปลี่ยนวิธีคิดโดยคนอังกฤษภายหลังชัยชนะของอังกฤษเหนือจีน

การตอบรับวัฒนธรรมเลียนแบบชาวอังกฤษจึงเริ่มต้นขึ้นโดยผู้นำภายในสยามเองภายหลังสงครามฝิ่นยุติลง ทั้งนี้จากการที่ประมุขแห่งสยามคาดการณ์ล่วงหน้าว่าเราต้องเริ่มต้นทำก่อนดีกว่าจะถูกบีบบังคับให้ต้องทำในภายหลัง

พระราชนิยม "ถ่ายรูป" ในรัชกาลที่ ๔

ดังนั้น ภายหลังพระราชสาส์นเปิดตัวของพระองค์ถูกตอบรับด้วยไมตรีจิตจากผู้นำโลกตะวันตก ขั้นตอนต่อไปคือการปรับเปลี่ยนทัศนคติแบบเคร่งครัดในประเพณีดั้งเดิมมาเป็นการฟื้นฟูจารีต

แบบเปิดใจตามสมัยนิยม ซึ่งเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในสายตาคนภายนอก

การรับนวัตกรรมทันสมัยนั้นไม่สู้มีปัญหาสำหรับคนไทยนัก และเป็นด้านที่คนไทยรับได้เร็วที่สุด ฝรั่งสามารถเห็นลักษณะอันนี้ของคนไทยได้อย่างชัดเจน ว่าคนไทยคลั่งไคล้ต่อความแปลกใหม่ทั้งสิ่งของและบุคคล การรับเทคโนโลยีในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะขยายขอบเขตจากการรับเพราะความตื่นเต้นในความแปลกใหม่ เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน และเพราะต้องการแสดงว่าเป็นผู้มีรสนิยมดีในสมัยรัชกาลที่ ๓ มาเป็นการรับเพื่อพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ เช่น ด้านการปรับปรุงระบบเงินตรา ได้แก่ การผลิตเงินเหรียญ และด้านการทหาร ได้แก่ การนำอาวุธยุทธภัณฑ์สมัยใหม่เข้ามาใช้ เป็นต้น[๒]

ใน พ.ศ. ๒๓๙๘ ปีเดียวกับรัฐบาลไทยทำสัญญาไม่เสมอภาคฉบับแรกกับอังกฤษ (สนธิสัญญาเบาริ่ง - *ผู้เขียน*) ผู้นำไทยก็ได้สั่งเครื่องจักรเพื่อติดตั้งในเรือกลไฟและสำหรับโรงสีข้าวและโรงเลื่อยไม้มาจากนิวยอร์กแล้ว หมอบรัดเลย์วิจารณ์ว่า นับเป็นความก้าวหน้าที่รวดเร็วมาก ถ้าจะคิดไปถึงว่าเมื่อ ๒๐ ปีก่อนหน้านั้น ไทยเพิ่งจะมีเรือสำเภาแบบฝรั่งเป็นครั้งแรก ใน พ.ศ. ๒๔๐๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีเรือกลไฟถึง ๔-๕ ลำ เพื่อทรงใช้ในการเสด็จประพาสหัวเมืองต่างๆ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมี ๑-๒ ลำ ใน พ.ศ. ๒๔๑๑ เสนาบดีกลาโหมของไทยก็สามารถสร้างเรือรบกลไฟแบบฝรั่งได้สำเร็จ

นอกจากความฉับไวในการรับเทคโนโลยีแล้ว คนไทยก็ได้แสดงถึงความมีคุณภาพในการเลียนแบบวัฒนธรรมตะวันตก ซึ่งได้แสดงให้เห็นมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ แล้วด้วย หมอบรัดเลย์ชื่นชมพระราชวังแห่งใหม่ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่สร้างตามแบบยุโรปโดยมีจมื่นราชามาตย์ (ขำ บุนนาค) อายุ ๓๕ ปี เป็นผู้ควบคุมการก่อสร้างว่าสร้างได้อย่างมีรสนิยม สำหรับพระตำหนักของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ทรงสร้างตามแบบทั้งจีนและอังกฤษ และทรงออกแบบเอง หมอบรัดเลย์ชมว่าสวยงามมากทั้งๆ ที่ผู้ออกแบบไม่เคยเสด็จฯ ไปทวีปยุโรปหรือแม้แต่เมืองจีน[๒]

แต่ความเจริญที่เกิดขึ้นหรือทัศนคติที่ปรับเปลี่ยนแปลงไปหากไม่เปิดเผยให้เป็นที่รับรู้ก็อาจจะล่วงรู้กันเฉพาะคนวงในเท่านั้น ดังนั้นทฤษฎีการประชาสัมพันธ์โดยใช้ "กล้องถ่ายรูป" เป็นเครื่องมือจึงถูกนำมาใช้โดยตระหนักว่าภาพถ่ายมีประสิทธิภาพมากกว่าการเขียนจดหมายหลายเท่า

ก็การถ่ายรูปนั้น ถ้าจะพูดกันให้เต็มปากเต็มคำก็ต้องว่าเริ่มมีเป็นครั้งแรกในสมัยต้นรัชกาลที่ ๔ ทั้งนี้ก็เพราะมีหลักฐานภาพถ่ายคนสำคัญในระยะนั้นไว้มาก เพราะวิชาถ่ายรูปเป็นของฝรั่ง คนไทยเรามาคบหากับฝรั่งอย่างออกหน้าออกตาเอาในสมัยรัชกาลที่ ๔ และในครั้งนั้นการถ่ายรูปก็ยังเป็นที่รู้จักกันเพียงในวงแคบๆ คนที่จะมีรูปถ่ายได้ก็มักจะเป็นขุนนางในสังคมชั้นสูง ทั้งนี้ก็เพราะว่าการถ่ายรูปยังเป็นวิทยาการที่ใหม่เอี่ยม คนยังไม่กล้า ยังมีความกลัวกล้องอยู่ ถึงกับมีคำกล่าวกันว่าถ่ายรูปบ่อยๆ อายุจะสั้น ก็คนโบราณนั้นมีความเชื่อเรื่องฝังรูปฝังรอยกันอยู่ ขืนถ่ายรูปไว้ใครมาเอาไปทำพิธีสะกดให้หลงใหลก็จะลำบากในภายหลัง เรื่องนี้สมเด็จฯ

(ขวา) พระบรมฉายาลักษณ์ลงสีของรัชกาลที่ ๔ ส่งไปถวายจักรพรรดินโปเลียนที่ ๓ แห่งฝรั่งเศส ได้รับการพิมพ์ซ้ำและเผยแพร่ไปทั่วยุโรปโดยหนังสือพิมพ์ชาติต่างๆ

King Mongkut with Queen Debserin. This illustration is taken from what is believed to be a photograph of the daguerreotype sent by the King to President Franklin Pierce in 1856. (Photograph from the Smithsonian Institution.)

(ซ้าย) พระบรมฉายาลักษณ์ต้นฉบับของรัชกาลที่ ๔ และสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์ ถูกนำไปวาดเพื่อการประชาสัมพันธ์ในสื่อต่างๆ ของยุโรป (ภาพเก่าสะสมของ คุณไกรฤกษ์ นานา)
(บน) พระบรมฉายาลักษณ์ "ภาพแรก" ของในหลวงรัชกาลที่ ๔ และพระบรมราชินี ถ่ายลงบนแผ่นโลหะด้วยระบบดาแกร์เรโอไทป์ ส่งไปพระราชทานประธานาธิบดีแฟรงคลิน เพียซ แห่งสหรัฐอเมริกา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๙ (ภาพจากหนังสือ MONGKUT, THE KING OF SIAM)
*(ขวา) พระบรมฉายาลักษณ์ต้นฉบับซึ่งถูกพระราชทานออกไปยังสหรัฐอเมริกา ปัจจุบันถูกเก็บรักษาอยู่ที่สถาบันสมิธโซเนียน กรุงวอชิงตัน (ภาพจากหนังสือ**กษัตริย์กับกล้อง**)*

กรมพระยาดำรงราชานุภาพก็ได้ทรงเล่าไว้ในหนังสือ *สาส์นสมเด็จ* ตอนหนึ่งว่า

"เมื่อแรกมีช่างถ่ายรูปฉายาลักษณ์เข้ามา มิใคร่มีใครยอมให้ถ่าย ด้วยเกรงว่าจะเอารูปไปใช้ทำร้ายด้วยกฤตยาคม"[๔]

ถึงในเรื่องปั้นรูปหล่อรูปก็เช่นเดียวกัน คนโบราณไม่นิยมให้ทำเพราะเกรงว่าจะทำให้อายุสั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรป และได้ให้ช่างฝรั่งเขียนพระบรมสาทิสลักษณ์ตลอดจนการสร้างพระบรมรูปทรงม้าขึ้นนั้น คนก็ยังคลางแคลงว่าจะทำให้พระพุทธเจ้าหลวงสวรรคตเร็วขึ้น[๔]

ด้วยความเชื่อที่งมงายเช่นนี้เอง ที่ทำให้หาภาพบุคคลสำคัญของไทยเราในอดีตไม่ได้ อันเป็นความบกพร่องอย่างใหญ่หลวงในทางด้านประวัติศาสตร์ เราไม่มีภาพถ่ายหรือภาพเขียนของสุนทรภู่ทั้งๆ ที่น่าจะมี เจ้านายที่มีชื่อเสียงในสมัยรัชกาลที่ ๔ หรือขุนนางข้าราชการเป็นจำนวนมากได้จากไปทีละคน โดยที่ไม่เหลือรูปโฉมไว้ให้เราได้ดูกันเลย ดังเช่นภาพ

ของขุนนางผู้ใหญ่ผู้มีอิทธิพลมากที่สุดในสมัยนั้น คือ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) ก็ไม่เคยถ่ายรูปไว้

และแม้นว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงมีความคิดริเริ่มทันสมัยล้ำยุคอย่างไร แต่พระองค์ก็ยังคงก้าวหน้าตามลำพังในหมู่ขุนนางหัวเก่า การคัดเลือกบุคคลที่ถนัดเรื่องกล้องแบบฝรั่ง จึงต้องเป็นชาวยุโรปและหากคนผู้นั้นมีความรอบรู้ในเหตุการณ์บ้านเมืองยุโรปด้วยแล้วก็จะเป็นคนโปรดโดยไม่ยากนัก[๑]

กษัตริย์ไทยพบผู้ชำนาญใช้กล้องถ่ายรูป

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ นั้นคนที่สนใจเรื่องการถ่ายรูปไม่ใช่คนไทย แต่เป็นฝรั่ง ที่สำคัญคือเป็นชาวฝรั่งเศสที่เทคนิคการถ่ายภาพแบบใหม่ที่เรียกว่า **"ระบบดาแกร์"** กำเนิดขึ้นที่ปารีส

ท่านผู้นี้มิใช่สามัญชน แต่เป็นบาทหลวงฝรั่งนิกายโรมันคาทอลิกผู้มีนามว่า **สังฆราช ยวง บัปติส ปาเลอกัว** (Jean Baptiste Pallegoix) ท่านผู้นี้นอกจากจะมีความรู้ในเรื่องภาษาเป็นเยี่ยมแล้ว ยังเป็นผู้ที่สนใจในวิชาช่างต่างๆ อีกด้วย เป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องวิชาถ่ายรูป ชุบโลหะ คือสามารถชุบทอง เงินนากได้ และมีความรู้ในเรื่องไฟฟ้า

วิชาเหล่านี้ปรากฏว่าเป็นวิชาที่ท่านรู้ชนิดสอนคนอื่นได้ทีเดียว ได้มีลูกหลานขุนนางบางคนไปเรียนวิชาเหล่านี้จากท่านจนสามารถออกมาทำมาหากินก็หลายคน นับว่าท่านเป็นบูรพาจารย์ในด้านวิชาถ่ายภาพของเมืองไทยก็ว่าได้ เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีผู้ใดคิดนำเข้ามาเผยแพร่

ผู้สันทัดกรณีในข้อมูลเชิงลึกว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๒ (ค.ศ. ๑๘๒๙) นักประดิษฐ์ชาวฝรั่งเศสชื่อ หลุยส์ ฌาคส์ มังด์ ดาแกร์ (Louis Jacques Mande Daguerre) ได้ร่วมกับ โยเซฟ นีเซฟอร์ เนียฟซ์ ค้นคว้าการใช้วัสดุไวแสงพวกซิลเวอร์คลอไรด์ในการบันทึกภาพ เนียฟซ์ถึงแก่กรรม พ.ศ. ๒๓๗๖/ค.ศ. ๑๘๓๓ ดาแกร์จึงค้นคว้าต่อไปคนเดียว และประสบความสำเร็จในการถ่ายภาพตามกระบวนการซึ่งต่อมามีชื่อว่า **ดาแกร์เรโอไทป์** (daguerréotype)

ข่าวเรื่องการถ่ายภาพนี้รู้ไปถึงพระสังฆราชปาเลอกัว เพราะท่านคอยติดตามข่าวสารต่างๆ ในฝรั่งเศสอยู่ตลอดเวลา โดยสมัครเป็นสมาชิกวารสารด้านวิทยาศาสตร์ และได้รับเอกสารดังกล่าวอยู่เป็นประจำ ดังนั้น ท่านจึงทราบข่าวเรื่องกล้องถ่ายรูปแบบดาแกร์เรโอไทป์ ทำให้ท่านพบว่าการประดิษฐ์นี้น่าสนใจและคิดว่าหากมีกล้องถ่ายรูปนี้อยู่ในมือบางทีจะช่วยให้ท่านใกล้ชิดกับราชสำนักมากขึ้น

ภาพบาทหลวงปาเลอกัว ผู้แนะนำการถ่ายรูปในเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นผู้นำกล้องถ่ายรูปกล้องแรกเข้ามายังเมืองไทย

เพราะสิ่งประดิษฐ์ใหม่นี้อาจเป็นสิ่งที่น่าพิศวงสำหรับพระเจ้าแผ่นดินและขุนนางผู้ใหญ่ในสยาม ดังนั้น ท่านจึงรีบติดต่อขอให้ คุณพ่อฟรังซัวส์ อัลบรังค์ ผู้รับผิดชอบฝ่ายบริการของคณะที่กรุงปารีส ช่วยซื้อกล้องถ่ายรูปแบบดาแกร์ส่งมาให้ดังที่เราพบในจดหมายลงวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๔๘๖ *"เพื่อเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินข้าพเจ้าประสงค์จะมีของถวายอื่นๆ บางทีอาจจะเป็นรูปแผนผังกรุงปารีสและกล้องถ่ายรูปดาแกร์กล้องหนึ่ง ทั้งสองอย่างนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับข้าพเจ้า"*[๕]

ท่านปาเลอกัวต้องรอกล้องถ่ายรูปนานถึง ๒ ปี จนกระทั่งมิชชันนารีใหม่ ๓ รูป คือ คุณพ่อลาร์โนดี คุณพ่อดาเนียล และคุณพ่อลับเบ เดินทางมาถึงมิสซังสยาม พ.ศ. ๒๓๘๘ คุณพ่ออัลบรังค์จึงฝากกล้องถ่ายรูปที่ท่านปาเลอกัวสั่งซื้อมากับมิชชันนารีใหม่

ประมาณ ๒-๓ เดือน เมื่อมิชชันนารีใหม่เดินทางมาถึงสยามแล้วหรือเดือนกันยายน ปีเดียวกัน พระสังฆราชปาเลอกัวได้พยายามทดลองถ่ายรูปร่วมกับคุณพ่อลาร์โนดี ไม่กี่วันต่อมาก็ประสบความสำเร็จพอสมควร แต่เนื่องจากการเดินทางอันยาวนานทำให้น้ำยาที่นำมาระเหิดไป เหลืออยู่น้อยมาก แผ่นเงินทั้งหมดที่นำมาในครั้งนั้นใช้ถ่ายรูปให้กับพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางผู้ใหญ่ บุคคลเหล่านี้แห่แหนกันมามากมายเพราะต้องการถ่ายภาพของตน

สมัยนั้นในประเทศสยามยังไม่มีคนที่มีความรู้เชิงวิทยาการตะวันตกมากนัก จากหลักฐานกล่าวว่าพระสังฆราชปาเลอกัวมีความรู้ด้านวิทยาการเป็นอย่างดี ท่านปาเลอกัวกล่าวว่าตนเองมีความรู้เพียงเล็กน้อยด้านเคมี แต่เชื่อว่าสามารถนำความรู้ด้านนี้มาใช้และถ่ายทอดให้คนอื่นเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ ชาวสยามเป็นเช่นเดียวกับชนชาติอื่นที่ยอมรับบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและมีปฏิภาณไหวพริบเหนือกว่าตน พวกเขาพบได้จากพระสังฆราชปาเลอกัว บุคคลที่นำความเจริญก้าวหน้ามาสู่มิสซังสยามอย่างมากมาย นอกจากนี้ยังเป็นชาวยุโรปที่ช่วยให้เจ้าฟ้ามงกุฎทรงรู้จักวิทยาการสมัยใหม่ของชาวตะวันตกซึ่งยังไม่เคยเป็นที่รู้จักกันมาก่อนในสยาม ท่านยืนยันว่านอกจากเจ้าฟ้ามงกุฎจะทรงศึกษาเล่าเรียนด้านดาราศาสตร์และคณิตศาสตร์แล้ว พระองค์ยังทรงศึกษาด้านภูมิศาสตร์ ฟิสิกส์ และเคมีด้วย อาจกล่าวได้ว่าพระสังฆราชปาเลอกัวเป็นนักวิชาการคนหนึ่งในสมัยนั้น เพราะเป็นผู้นำวิทยาการสมัยใหม่จากยุโรปเข้ามา[๕]

ภารกิจของพระสังฆราชปาเลอกัว นอกจากจะต้องรับผิดชอบงานของพระศาสนจักรเต็มตัวแล้ว อาจกล่าวได้ว่าท่านมีส่วนช่วยในเรื่องการแนะนำและให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์และความเป็นไปในทวีปยุโรป ซึ่งจะส่งผลดีต่อนโยบายของไทยทางอ้อมในเวลาต่อมา

สถานะพิเศษของท่านในฐานะผู้ทรงศีลทำให้เป็นบุคคลน่าเชื่อถือจึงได้รับความไว้วางใจจากพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ อย่างสนิทใจ ส่งเสริมให้ท่านกลายเป็นที่ปรึกษาอย่างไม่เป็นทางการที่มีประสิทธิภาพมากกว่าขุนนางในราชสำนักไทย ซึ่งยังไม่สันทัดในด้านการต่างประเทศในยุคนั้นเสียอีก[๑]

"รูปถ่าย" นำการทูตสู่การเมือง

คุณสมบัติพิเศษของพระสังฆราชปาเลอกัวในฐานะ "นักวิชาการ" นอกเหนือจากการเป็นนักวิทยาศาสตร์ นักการศาสนา และนักการทูตแล้ว ท่านยังเป็นนักเขียนผู้มีอิทธิพลอย่างสูงในสายตาของผู้กำหนดนโยบายด้านต่างประเทศทั้งภายในและภายนอกสยามประเทศ

หนังสือ ๒ ชุดที่ท่านปาเลอกัวแต่งขึ้นเกี่ยวกับสยาม อันได้แก่ ๑. พจนานุกรม***สัพะ พะจะนะ พาสา ไท*** อันเป็นพจนานุกรม ๔ ภาษา คือ ไทย-ละติน-ฝรั่งเศส-อังกฤษ และ ๒. หนังสือ***พรรณนาเรื่องราชอาณาจักรไทยหรือสยาม*** (Description du Royaume Thai ou Siam) นับว่าเป็นเอกสารทางวิชาการอันล้ำเลิศที่เปิดเผยเรื่องราวของเมืองไทยให้ชาวโลกทราบ โดยเฉพาะเมื่อเอกสารดังกล่าวตกถึงมือองค์ประมุขแห่งยุโรปผู้กำหนดนโยบายใหม่เกี่ยวกับอาณานิคมของพระองค์ คือ**จักรพรรดินโปเลียนที่ ๓** แห่งฝรั่งเศส

ดังข้อมูลใหม่ที่ท่านปาเลอกัวได้มีโอกาสเข้าเฝ้าจักรพรรดินโปเลียนที่ ๓ ถึงกรุงปารีส เมื่อ ค.ศ. ๑๘๕๓ และได้เปิดเผยความสำคัญเกี่ยวกับประเทศ

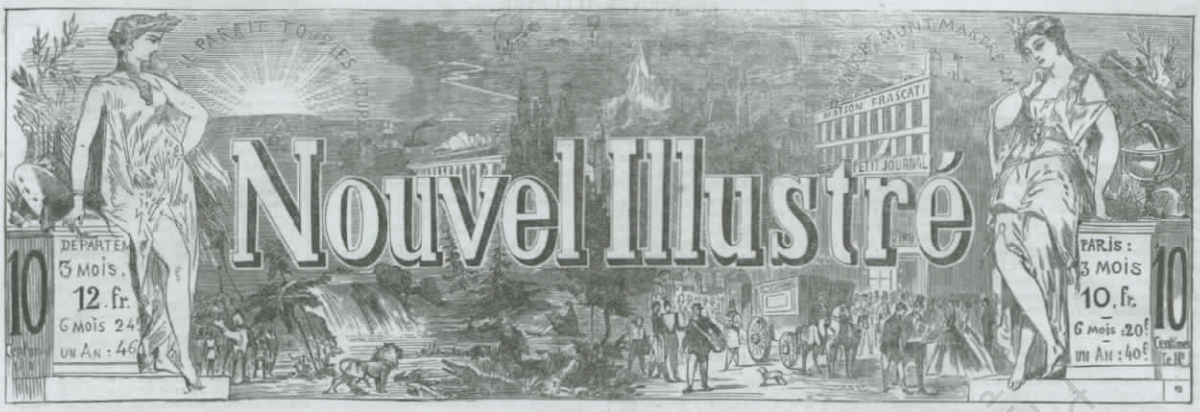

LES ASTRES. — ☾ Lev. 7h 55m. Couch. 4h 03m. — ☾ Lev. 3h 24m soir. Couch. 5h 38m matin. — *Fête du jour :* SAINT PHILOGONE. —

N° 234
JEUDI 20 DÉCEMBRE 1866. — 1re ANNÉE.
2e SEMESTRE.

ÉPHÉMÉRIDES. — 1815. Erection des cours prévôtales en France. Cette juridiction consistait à livrer à cinq juges, pris parmi les membres des tribunaux de première instance, et à un prévôt pris parmi les officiers, la vie des citoyens et l'honneur des familles.

ENTREVUE

DU GÉNÉRAL LOPEZ

ET DES ALLIÉS.

Nous avons souvent parlé à nos lecteurs de la guerre qui se continue entre la Plata et le Brésil, allié à plusieurs Etats voisins. Une entrevue qui a failli avoir les meilleurs résultats a eu lieu le mois dernier, mais les belligérants ne sont point tombés d'accord. Notre rôle, qui se borne à donner des dessins de tous les événements remarquables, nous défend de plus amples détails écrits.

H.

ENTREVUE DU GÉNÉRAL LOPEZ ET DES GÉNÉRAUX ALLIÉS LE MOIS DERNIER.

LE ROI ET LA REINE DE SIAM.

Voyez le roi Somdetch-Phra-Paramendr-Maha-Monghut lui-même et sa royale épouse, d'après une photographie que Sa Majesté Siamoise a envoyée à l'empereur Napoléon. Le roi et la reine ont eu la délicate attention de poser, entourés des présents que l'Empereur leur a fait remettre il y a deux ans. Sa Majesté Siamoise est assise dans un fort beau fauteuil à manivelles qui lui permet de s'élever ou de s'abaisser à volonté, entre un nécessaire de toilette en porcelaine de Sèvres et une cave à liqueurs. Le costume du roi est plus européen que son nom : il est coiffé d'une casquette d'invalide de l'hôpital de Greenwich ; des culottes, un gilet, un habit à la française, une cravate blanche attachée par un diamant ou une émeraude ; sa main droite, chargée de bagues, tient un jonc à bec d'ivoire et un mouchoir de grande dimension, — réponse éloquente à des bruits fâcheux ; — mais la patrie ne perd jamais tous ses droits, et les jambes royales sont découvertes, selon l'usage siamois ; les augustes pieds de Sa Majesté, chaussés de riches babouches, reposent sur un carreau de tapisserie : le roi est Anglais par le haut, Français (moitié sous-préfet, moitié marquis) par le milieu, et Indo-Chinois par le bas.

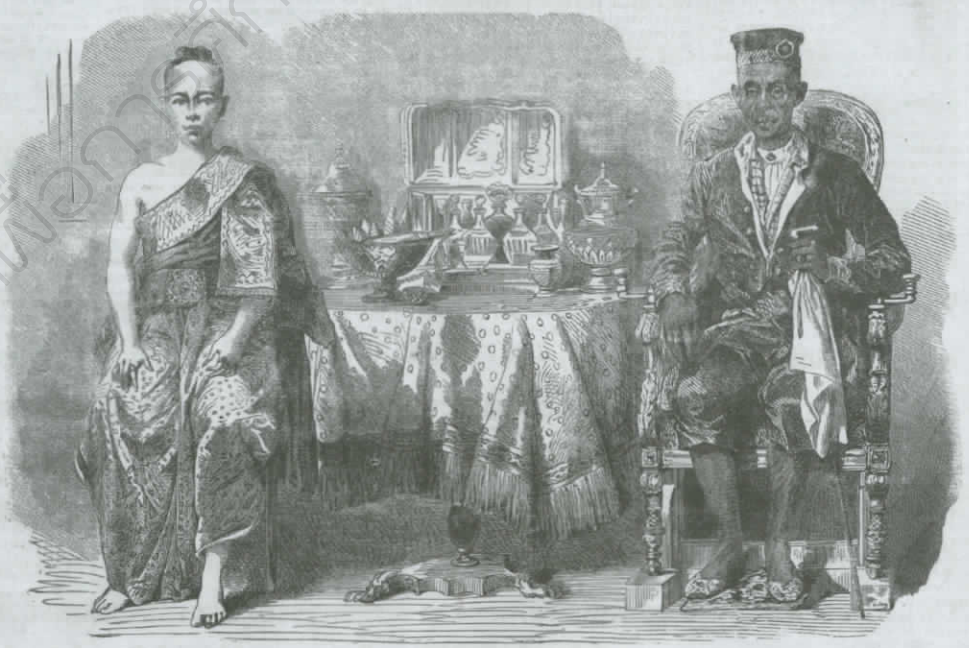

LE ROI ET LA REINE DE SIAM. — D'après les photographies envoyées par eux à S. M. Napoléon III. — Croquis de M. Mocllin.

La reine, moins confortablement assise que son époux, n'a pas sacrifié comme lui aux modes étrangères : elle est Siamoise dans toute sa personne : elle n'a pas de bas, et elle a moins de babouches que le roi ; sa coiffure n'a vraisemblablement rien emprunté à l'artifice ; on remarquera que Sa Majesté est un peu beaucoup décolletée, mais pas à la façon des dames de chez nous.

La crinoline ne se fait même pas pressentir dans la jupe de la souveraine de Siam.

Eh bien, mesdames, je vous le demande, regardez et répondez : Sa Majesté en est-elle moins jolie ?

X. F.

ของเราให้ประมุขแห่งฝรั่งเศสได้ทราบ

"นอกจากงานเผยแพร่พระศาสนาแล้ว ท่านยังใช้เวลาที่เหลือแต่งพจนานุกรม วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๙๖/๑๘๕๓ ท่านเดินทางกลับไปกรุงปารีสอีกครั้ง จากนั้นวันที่ ๑ มีนาคม ท่านเขียนจดหมายไปกราบทูลจักรพรรดิเรื่องพจนานุกรมของท่าน จักรพรรดิทรงโปรดให้จัดพิมพ์พจนานุกรมวันที่ ๑๓ มีนาคม วันที่ ๑๗ มีนาคม ท่านได้เข้าเฝ้าจักรพรรดินโปเลียนและจักรพรรดินีเออเชนี และพระคาร์ดินัลมอร์โลต์ที่พระราชวังตุยเลอรีส์

เพราะต้องการทำให้ประเทศสยามเป็นที่รู้จัก ท่านบรรยายเกี่ยวกับประเทศสยาม พร้อมทั้งนำเสนอแผนที่ประเทศสยามที่ท่านจัดทำที่สมาคมภูมิศาสตร์ ดังที่ทราบกันดีว่าสมัยนั้นมิสซังต่างๆ ในเอเชียยากจน ดังนั้น ท่านปาเลอกัวจึงตระหนักดีว่าอาศัยปัจจัยจะสามารถช่วยให้มิสซังดำเนินงานไปได้ด้วยดี

ท่านมีโอกาสเข้าเฝ้าจักรพรรดินีเออเชนีอีกครั้ง วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๙๗/๑๘๕๔ เป็นเวลานานถึง ๔๕ นาที วันที่ ๘ เดือนเดียวกัน ท่านได้เข้าเฝ้าจักรพรรดินโปเลียน พระองค์ทรงตัดสินพระทัยส่งราชทูตผู้มีอำนาจเต็มมากรุงเทพฯ เพื่อเจรจาทำสนธิสัญญาพระราชไมตรีระหว่างฝรั่งเศสกับสยามและให้จัดตั้งสถานกงสุลฝรั่งเศสด้วย ในการเข้าเฝ้าครั้งสุดท้าย พระสังฆราชปาเลอกัวได้รับพระราชทานกล่องใส่ยาสูบทำด้วยทองคำสวยงาม พร้อมทั้งสลักพระนามาภิไธยย่อของจักรพรรดินีจากพระหัตถ์ของพระนาง กล่องนี้ประดับเพชรเม็ดเล็กๆ มีมูลค่าประมาณ ๖๐๐ ฟรังค์ ส่วนจักรพรรดินโปเลียนทรงมอบดาบและกระบี่ให้ท่านเพื่อนำไปถวายพระเจ้าแผ่นดินสยาม"[๕]

ภายหลังการได้เข้าเฝ้าจักรพรรดินโปเลียนที่ ๓ ของท่านปาเลอกัวแล้ว มุมมองของผู้นำฝรั่งเศสต่อสยามก็เปลี่ยนไป ทางรัฐบาลกรุงปารีสตัดสินใจส่งนายมงตีญีราชทูตของตนมายังสยามเพื่อทำสนธิสัญญาไมตรีและพาณิชย์ซึ่งนายมงตีญีได้รับมอบหมายในการเจรจา นายมงตีญีจึงต้องจัดการร่างข้อกำหนดเกี่ยวกับเรื่องนี้ลงในร่างสนธิสัญญา ให้ชาวฝรั่งเศสที่พำนักอยู่ในสยามมีเสรีภาพในการปฏิบัติศาสนกิจได้อย่างเสรี รวมไปถึงการสร้างวัดด้วย

(ซ้าย) พระบรมสาทิสลักษณ์ของในหลวงรัชกาลที่ ๔ และพระบรมราชินี เป็นข่าวขึ้นหน้าหนึ่งหนังสือพิมพ์ฝรั่งเศส เปิดเผยไปทั่วยุโรป (ภาพจาก Nouvel Illustré, 20 Décembre 1866 ของสะสม คุณไกรฤกษ์ นานา)
(บน) พระบรมสาทิสลักษณ์ของในหลวงรัชกาลที่ ๔ วาดจากพระบรมฉายาลักษณ์จริงในหน้าหนังสือพิมพ์อังกฤษ (ภาพจาก THE ILLUSTRATED LONDON NEWS, 21 April 1866)

รัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศได้กำชับนายมงตีญีถึงเรื่องนี้ว่า *"รัฐบาลของจักรพรรดินโปเลียน ปรารถนาจะได้รับผลประโยชน์มากที่สุดในการเจรจาครั้งนี้ ขอให้ท่านไตร่ตรองด้วยความเอาใจใส่ หลังจากพิจารณาด้วยตัวเองถึงความเป็นไปได้ของรัฐบาลสยาม โดยปรึกษาหารือร่วมกับพระสังฆราชผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นผู้นำมิสซังสยาม"*

ในการนี้จักรพรรดินโปเลียนที่ ๓ ยังได้พระราชทานพระฉายาลักษณ์ตอบแทนตามประเพณีของผู้นำยุโรปให้มากับนายมงตีญีด้วย เสมือนเป็นตัวแทนของพระองค์

ระหว่างเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัวทรงพินิจพิเคราะห์พระฉายาลักษณ์ของจักรพรรดินโปเลียนที่ ๓ และจักรพรรดินีบ่อยครั้งผ่านทางกระจกบานใหญ่และทรงอธิบายแก่ผู้เข้าเฝ้าที่อยู่ที่นั้นว่า ของขวัญล้ำค่าจากจักรพรรดิแห่งฝรั่งเศสนี้ ส่งมาแทนพระราชสาส์นตามธรรมเนียมไม่ต้องมีพระราชสาส์นตอบ

ต่อมาวันที่ ๒๙ กรกฎาคม (พ.ศ. ๒๓๙๖/ค.ศ. ๑๘๕๓) เวลา ๔ โมงเย็น นายมงตีญีได้รับเชิญให้เข้าเฝ้าอย่างเป็นทางการจากพระเจ้าแผ่นดินที่ ๒ ในการ

456 HARPER'S WEEKLY. [JULY 18, 1857.

THE SIAMESE—THE FRANKS OF ASIA.

ONE of the latest treaties registered at the Department of State is the new commercial treaty with Siam, negotiated by Mr. Townsend Harris. It was accompanied by a number of presents from the two kings of Siam—elaborately-carved swords and spears, gold snuff-boxes, and various products of the industry and agriculture of that interesting country. The two kings express a strong desire to cultivate pleasant and profitable relations with the United States.

There are many reasons why Siam, or the country of the Franks, deserves to be better known. It is a fine, fertile country, as large as Oregon, and extending from the vicinity of the equator to cold, mountain regions of 22° and 23° north latitude. It is peopled by a race industrious, ingenious, and amiable. It is governed by hereditary monarchs. The two present incumbents of the throne are honest, conscientious men, who have studied foreign languages and foreign customs, write an excellent letter in English, and seem sincerely anxious to develop their country on rational and liberal principles. Finally, it is the natural breakwater between the Empire of China and the swelling tide of British India. When the gunboat squadron now fitting out in England shall have fought its way up the Hoang-ho and the Yang-tse-kiang, while a military force advances from Rangoon up the Irawaddy, Siam and its neighbors, Laos and Annam, will be the only barrier that can prevent a junction of the invaders, and an entire subjugation of the south-eastern point of Asia. It is now abundantly manifest that the English are not going to accept any satisfaction in this Chinese quarrel short of a free entry to the rivers; with their forts on the Hong Keang and its tributaries on the one side, at Singapore, Pulo Penang, Rangoon, and Ava on the other, the kings of Siam will find themselves pretty much in the position which was occupied, three years ago, by the sick Sultan of Turkey.

The Siamese, like all Asiatic nations, pretend to a very high antiquity; their dynastic chronicles reminant to the age of Pericles. Of course it is impossible to disentangle the fact from the fiction. A few general facts may be gleaned from the mass. For many centuries Siam seems to have been governed by kings. Wars between Siam and its neighbors of the Malayan peninsula, Burmah, Annam, Cambodia, and China, seem to have been chronic. Some dispatches illustrate the wit of the Asiatic diplomatists of olden time. "What," said the Siamese negotiator, in reply to a menace of the Peguans, "you overcome us! As well may a white ant try to overthrow Mount Meru!" And the Peguans, "Are the Peguans only posts, to which the Siamese elephants are to be tied?" For the last five hundred years Siam—though known emphatically as the land of the Franks or freemen—has been a tributary of China. The tribute appears to have been complimentary rather than oneros; but the kings of Siam seem to have considered a species of feudal investiture at the hands of a Chinese officer a necessary formality. We read of a king whose name was only Shanlitpaklapchinkulungpimahulukwanz, who could not be induced to exercise his functions as monarch till this investiture had taken place, and he had been supplied with a new seal direct from Pekin.

Of one of the most eminent of the later kings of Siam, the reigning monarch wrote the following account for Sir John Bowring: "Our said ancestor 'Phra Acksonn Sandom Smiantra' went to Northern Siam upon the time of the Ayudia being seighed by Burmese army, on the Christian years 1765 and 1766, to obtain new situation for refuge, leaving all legitimate sons who were married, and live with their own families, for the consequences of difficulty in going with large party in very hurricane and hinderesome manner of journey. . . . In his distress there, our ancestor took refuge at a town out of the city, where he was died of fever, and burn by his maid servant, wife, and son born of her." So there was an end of him, and one of the legitimate sons whom the "very hurricane and hinderesome manner of journey" had happily kept at home, succeeded him. After his death his eldest son, and after his demise the present king, S. P. P. M. Mongkut ascended the Siamese throne.

He leads a tolerably pleasant life. His revenue is about $18,000,000 a year: he has no end of fine palaces and retainers; his harem is stocked with some 600 ladies, many of whom are young and lovely. No one in his kingdom dares to look him wear a jacket; and young unmarried women use a scarf to cover the bust; but very few hide the legs or feet, which are well shaped. Girls are fond of jewelry, and it is not uncommon to see gold and silver hearts performing the part of the ancient fig-leaf. The most perilous period of life for a Siamese lady is *after* she has given birth to a child. Then her religion requires her to sit for days and weeks together before a scorching fire—when the thermometer in the shade outside may be 95°. It seems that this roasting is considered a necessary purification; it is steadily persevered in, though several ladies, among others the first queen of the reigning king, have died of it.

The Siamese, like all Orientals, are polygamists, and the nobility count their wives as Solomon did his, by the hundred. When the present chief of the Roman Catholic missionaries in Siam—the Bishop Pallegoix—was traveling in the interior, he fell in with a well-intentioned, intelligent chief, who entertained him, and was glad to listen to his arguments in favor of Christianity. He was struck by them; on a candid comparison he thought Christianity preferable to Buddhism or any other religion he knew. The indulgences pleased him amazingly. But when the pious Bishop, in the course of his exposition, came to the subject of matrimony, and informed the Siamese that he must be content with one wife, the chief rose up: "Holy man," said he, "that is enough. The controversy is closed. The condition you propose is impossible to a well-bred Siamese."

The sanguine hopes which were entertained twenty-five years ago, of a conversion of the Siamese to Christianity have not, it must be confessed, been in any degree realized. The Roman Catholic missions are in a less flourishing condition at present than they ever were. And the Protestants, who wrote in 1833 that "this land [Siam] would soon be Immanuel's," are driven to admit, in 1856, that their zealous and gallant efforts have been almost wholly fruitless. The mission established in 1819 by the American Baptist Missionary Union has, after twenty-three years of arduous labor, added to the church ten professing Christians from the Siamese: the force engaged consists of three clergymen and their families, a printer, and a teacher. The Mission connected with the Board of Foreign Missions of the Presbyterian Church has two clergymen and families, and a surgeon on the spot; it has flourished for sixteen years, and has made two converts. Sir John Bowring doubts whether conviction has been carried to the mind of a single intelligent Siamese by the missionary efforts: though he speaks loudly in praise of the missionaries, and of the good they have done in printing works in the Siamese tongue, and practicing medicine. Their schools, too, must prove hereafter of substantial benefit. The late King of Siam warned the missionaries that the only effect of their coming to the country would be their conversion to Buddhism, and threw obstacles in the way of their distribution of Bibles and missionary books: the present King, though more tolerant, objected to the journeys which the American missionaries made to the coast from time to time, and at last prohibited them altogether. Sir John Bowring had the satisfaction of having this prohibition removed, for which he received the thanks of the missionaries in a very graceful letter.

Their own religion — Buddhism — is deeply ingrained in them. It is elaborately explained and developed in their devotional books, which are very numerous. Their books of Priestly Maxims, which may correspond to our Bible, enumerate the sins which, if committed by a priest, will be punished by the Deity. Among other warnings we find: "Eat no rice after mid-day. Speak of nothing but what is in keeping with religion. Give no flowers to women. Borrow nothing from secular persons. Swing not your arms in walking. Mount no tree. Work not for money. Make no incisions which bring blood. When you eat, make no noise like dogs—chiii, chiii, chiiii, chiiii. It is a sin to walk the streets in a non-contemplative mood. It is a sin to stretch out the feet when sitting. To cook rice is a sin. To wear shoes which hide the toes is a sin. It is sinful to receive any thing from the hand of a woman. It is a sin in laughing to raise the voice. It is a sin to mourn for dead relations. To sleep on an elevated place is a sin. To eat and talk at the same time is a sin. It is sinful to forge iron. A priest who whistles for his amusement commits

MODE OF APPROACHING SUPERIORS IN SIAM.

SUPPLEMENT, MARCH 17, 1866 THE ILLUSTRATED LONDON NEWS 261

THE LATE KING OF SIAM.

It is perhaps not generally known that there are usually two Kings of Siam, as of Brentford. But the Siamese Royal brethren, an elder and a younger—not Siamese twins—hold unequal shares in the divided monarchy—two thirds of the power being vested in the First and one third in the Second King. The junior of their fraternal Majesties has lately been removed by death; we therefore present an Engraving of his portrait, from a photograph which has been sent us. The senior, whose fame as a learned Buddhist sage, with his other philosophical and literary accomplishments, has been attested by the high authority of Sir John Bowring, pursues a wise and liberal policy, which has resulted in a great increase of the prosperity of his kingdom, since the treaty of 1855 opened the navigation of the Meinam and other Siamese rivers to European shipping and commerce. In the year 1864 the foreign export and import trade of Siam amounted to more than £2,500,000 sterling, and employed 85,000 tons of British shipping, besides a great quantity carried on in native vessels, which are built of the teak wood of the country, on the best European models, in the dockyards of the Meinam. The export of rice, especially to China, is a most important article of Siamese enterprise, amounting to 125,000 tons in the year; and this kingdom is in a fair way of becoming one of the wealthiest and most civilised of Eastern States. The Second King, recently deceased, "would have been," says Sir John Bowring, "a very distinguished man, if he were not eclipsed by the more active nature and more prominent position of his elder brother. He spoke pure English, wrote a hand which might be a pattern for a European schoolmaster; he had workshops for the manufacture of scientific and mechanical instruments; he had, moreover, a taste for literature, and I found the shelves of his library filled with European, and especially English, books." The palace at Bangkok, in which both Kings resided together, is a huge pile, inhabited by about 3000 persons; the First King's wives being more than 500. There was little distinction, as regards the pomp and ceremonies of their Court, between the Royal pair.

THE TURNER GOLD MEDAL PRIZE LANDSCAPE.

The publication of our Engraving from this picture has been unavoidably postponed, otherwise it would have appeared in our Number for the 15th of January last, wherein we gave Engravings of the three other prize works in architecture, sculpture, and painting, by students of the Royal Academy, to which were awarded the gold medals offered biennially by the Academy. It will be remembered that the addition of a gold medal for landscape-painting to the other medals awarded in the schools at Trafalgar-square owes its origin to the great master of landscape art whose name it bears. Turner was always indignant that a single gold medal for painting should be offered only to competitors in a subject invariably prescribed from history or of technically "historic" character. The truth is, indeed, the landscape-painting — in which British artists have so greatly excelled, especially in water colours—was, down till recent years, not taught at all in our Academy, except as an accessory of figure-painting; and still it is only admitted to a very subordinate position in the Academy exhibitions. Turner accordingly provided, as one item in his great bequest to the Academy and the nation, that an extra gold medal should be offered to students of landscape-painting. The medal, which was designed by Mr. D. Maclise, R.A., we engraved and fully described in our Number for Feb. 27, 1864. The winner of this interesting prize, on the occasion of the last competition, is Mr. M. A. Langdale, a very promising young painter, aged twenty-three.

The subject the artist has boldly chosen for representation has none of the graces of the gentler slopes and soft luxuriance of our midland scenery; yet, about its stern and barren wildness, and strangely tossed, massed, and riven irregularity, hangs a charm of desolate, naked, severe majesty and strong individuality. Nor is any of the true character of the scene lost in the commendably simple and faithful record of the young painter. Moreover, the view will possess a thousand romantic associations for those who recognise it as far-famed Tintagel, with its ruinous castle, the reputed birthplace and residence of King Arthur. The extensive walls of the castle crown the mainland and also, as we see in the picture, the opposite peninsula, though they are so remarkably dark and sombre that they can scarcely be distinguished from the grotesque masses of slate which crop up in all directions about this portion of the iron-bound coast. We have, of course, only common tradition for associating King Arthur with these ruins; but that they are of high antiquity is proved by the rudeness of the masonry and the use of chinacay for mortar; indeed, they are generally believed to date from the time of the early Britons; and many antiquaries consider that the ancient tradition, which affirms them to be the remains of the stronghold of the great Celtic King, is supported by numerous collateral circumstances and considerations. The gap, or chasm, which now divides the ruins, strikingly illustrates the action of the sea which tends to separate headlands from the mainland and convert them into islands. The different parts of the castle are said to have been once connected by a drawbridge: and this is not at all improbable. Now, however, the peninsula on which stands a portion of the ruins is only united to the coast by an isthmus of broken rocks, pierced by a long dark cavern, or, rather, tunnel, seen in the angle of this rocky recess, which may be visited at low water. The stream which falls over the precipice in a cascade flows in a wild hollow commencing at Trevena. So abrupt is the cliff in the narrow bay that vessels were formerly brought alongside for the purpose of shipping slate. The now disused platform is seen in the picture; and, above, timbers mark the site of the slate-quarry.

THE LATE KING OF SIAM

เข้าเฝ้าครั้งนี้เขาไปกับคุณพ่อลาร์โนดีผู้เป็นล่าม ครั้งนี้ท่านปาเลอกัวไม่เข้าเฝ้า ทูตฝรั่งเศสปฏิบัติตัวเช่นเดียวกับการเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินที่หนึ่งคือหลังจากถวายความเคารพ ๓ ครั้งแล้ว นายมงตีญีได้นั่งลง จากนั้นขุนนางผู้ใหญ่คนหนึ่งประกาศถึงจุดมุ่งหมายในภารกิจของเขา เมื่อระเบียบการเข้าเฝ้าจบลง นายมงตีญีอ่านคำกราบทูลรายงานดังนี้

"ขอเดชะ ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ไม่มีเกียรติอันใดจะสูงส่งกว่านี้อีกแล้ว นั่นคือการที่พระจักรพรรดินโปเลียนที่ ๓ แห่งฝรั่งเศสทรงเลือกข้าพระพุทธเจ้าเป็นผู้มาเจรจากับราชสำนักสยาม นับเป็นโอกาสอันดียิ่ง ที่ข้าพระพุทธเจ้ามีโอกาสได้ชื่นชมเจ้าฟ้าผู้สง่างามเช่นพระองค์ ผู้ทรงมีความรู้ความเชี่ยวชาญ ไม่เพียงแต่ในด้านศิลปะ

(ซ้าย) พระบรมสาทิสลักษณ์ของในหลวงรัชกาลที่ ๔ วาดจากพระบรมฉายาลักษณ์จริงในหน้าหนังสือพิมพ์อเมริกัน (ภาพจาก HARPER'S WEEKLY, 18 July 1857)

(บน) พระบรมสาทิสลักษณ์ของในหลวงรัชกาลที่ ๔ แต่บรรยายผิดว่าเป็นพระบวรสาทิสลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ประกอบข่าววันสวรรคต (ภาพจาก THE ILLUSTRATED LONDON NEWS, 17 March 1866)

และวัฒนธรรมของตะวันออกไกลเท่านั้น แต่ยังทรงมีความรู้ด้านวิทยาการ ศิลปะ และวัฒนธรรมตะวันตกด้วย

พระเจ้าแผ่นดินที่หนึ่ง พระเชษฐาของพระองค์ทรงแสดงพระปรีชาสามารถและเตรียมการสำหรับอนาคต ทรงส่งเสริมสิ่งเหล่านี้ด้วยการสร้างสัมพันธไมตรีมิตรภาพที่จะดำรงสืบไปกับมหาอำนาจในยุโรป ขอทรงมีพระบรมราชานุญาตให้ข้าพระพุทธเจ้ามีความหวังว่า จะพระราชทานความช่วยเหลือแก่ข้า

พระบรมสาทิสลักษณ์ของในหลวงรัชกาลที่ ๕ ถูกพิมพ์ซ้ำแล้วเผยแพร่อย่างกว้างขวางไปทั่วโลก ถูกนำมาเปิดเผยในหนังสือประมวลภาพผู้นำโลกสมัยรัชกาลที่ ๕ (ด้านบนขวามือ) แต่บรรยายผิดว่าเป็นพระบรมสาทิสลักษณ์ของ King Chulalongkorn

พระพุทธเจ้าอย่างสมควร ในการสร้างความสัมพันธ์ฉันมิตรอันถาวรตลอดไประหว่างพระราชอาณาจักรสยามกับฝรั่งเศส ประเทศที่ไม่มีใครกล้าคัดค้านเรื่องความก้าวหน้าทางศิลปะและวิทยาการซึ่งพระองค์ทรงพิสูจน์แล้วด้วยพระทัยที่เปิดกว้างและประสบการณ์อันสูงส่งของพระองค์" (๕)

โอกาสเดินทางเข้ามาในสยามครั้งนี้ นายมงตีญีได้นำของกำนัลจากรัฐบาลฝรั่งเศสมาถวายพระเจ้าแผ่นดินสยามด้วย ต่อไปนี้เป็นรายการของกำนัลจากรัฐบาลฝรั่งเศส

๑. หีบสำหรับเดินทางที่สวยงาม พร้อมหนังสือสำคัญพระราชทานจากจักรพรรดินโปเลียน

๒. กล่องใส่ปืนพก พร้อมหนังสือสำคัญ

๓. ปืนใหญ่ขนาดเล็กทำด้วยทองบรอนซ์ พร้อมอุปกรณ์และเครื่องเทียมลากม้า ๘ ตัว

๔. เครื่องกลไกมีรูปนกหลายตัวกำลังร้องเพลง

๕. โคมระย้าสง่างาม ๑ ชุด ทำด้วยทองบรอนซ์ พร้อมหีบใส่เทียน ๕ หีบ

๖. ถ้ำมอง ๒ ชุด พร้อมกล่องใส่ภาพวิว ๑ กล่อง

๗. สมุดภาพถ่าย ๑ ชุด

๘. สมุดภาพเกี่ยวกับอุปกรณ์และเครื่องแบบทหารฝรั่งเศส ๑ ชุด

๙. เกม ๑ ชุด

๑๐. ที่ทับกระดาษขนาดต่างๆ

ของกำนัลเหล่านี้นำมาถวายพระเจ้าแผ่นดินสยามวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๙๙/ค.ศ. ๑๘๕๖[๕]

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำทุกสิ่งเพื่อแสดงถึงความพอพระราชหฤทัยที่ความสัมพันธ์ของทั้ง ๒ ประเทศกลับคืนมาอีกครั้ง ทรงรวบรวมสัตว์หายากจัดส่งไปถวายจักรพรรดิแห่งฝรั่งเศส ดังต่อไปนี้

"ช้างตัวผู้และตัวเมียอายุ ๖ ขวบ ๔ เชือก สมเสร็จ ๑ ตัว วัวตัวผู้ ๑ ตัว วัวเผือกตัวเมียมีหนอกรูปร่างใหญ่ ๑ ตัว แพะตัวผู้ ๑ ตัว แพะตัวเมียสีขาวเป็นพันธุ์จากทิเบตหลายตัว ลิงอุรังอุตังขนาดใหญ่ ๓ ตัว นกอีมูจากบอร์เนียวสีดำ ๑ ตัว กวางตัวผู้ ๒ ตัว หมีจากลาว ๒ ตัว ลิงทโมน ๒ ตัว สัตว์ต่างๆ ที่หายากอีกหลายชนิดเป็นต้น..."

นอกจากนี้ยังมีของกำนัลอื่นๆ อีกหลายชนิดสำหรับจักรพรรดิและจักรพรรดินี รวมทั้งรูปถ่ายแบบดาแกร์เรโอไทป์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระราชินีแห่งสยามด้วย (รูปเหล่านี้ถ่ายโดยคุณพ่อลาร์โนดี)[๕]

ทั้งนี้เรายังเห็นได้ว่าเมื่อความสนิทสนมคุ้นเคยกันมีมากขึ้นแล้วกษัตริย์ของทั้ง ๒ ราชวงศ์ก็ยังได้แลกเปลี่ยนของขวัญของกำนัลที่มีสีสันยิ่งขึ้นจากการส่งภาพถ่ายมาเป็นภาพวาด รูปปั้น และของที่ระลึกที่หายากจากข้อมูลที่ได้รับจากท่านปาเลอกัว แต่ "ภาพถ่าย" ก็ยังเป็นของขวัญยืนพื้นที่ได้รับความนิยมไม่โรยรา[๑]

ภาพแรกในรัชกาลที่ ๔ ได้ขึ้นหน้าหนึ่งหนังสือพิมพ์

จากการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพบปะและสมาคมกับพระสังฆราชปาเลอกัว จึงทำให้พระองค์มีสายพระเนตรกว้างไกล เปิดประเทศสยามรับอารยธรรมจากชาวตะวันตก ทรงเป็นทั้งนักประชาสัมพันธ์และเป็นนักการทูตที่สำคัญมากพระองค์หนึ่ง

ทรงจัดส่งพระบรมฉายาลักษณ์ของพระองค์เองฉายด้วยระบบดาแกร์เรโอไทป์ พระราชทานแก่ประมุขของประเทศสำคัญๆ ในยุโรป เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส อิตาลี และสหรัฐอเมริกา อีกด้วย พระบรมฉายาลักษณ์ของพระองค์เองเปรียบเสมือนสื่อเจริญพระราชไมตรีที่สำคัญและยังแสดงให้เห็นว่าประเทศสยามซึ่งอยู่ในดินแดนที่ห่างไกลจากอารยประเทศในยุโรปได้เริ่มมีการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแล้ว

ดังนั้นเหตุผลหนึ่งในหลายๆ เหตุผลที่ประเทศต่างๆ ในยุโรปที่กำลังล่าอาณานิคมอยู่ในขณะนั้นจะอ้างว่าประเทศไทยยังล้าหลังและป่าเถื่อนเหมือนกับที่อ้างตอนเข้ายึดครองประเทศอื่นๆ รอบๆ ประเทศไทยจึงทำไม่ได้ จึงอาจกล่าวได้ว่าความอยู่รอดปลอดภัยของประเทศสยามจากการตกเป็นอาณานิคมของชาติ

ตะวันตก นอกจากพระปรีชาสามารถในเชิงการทูตซึ่งเริ่มมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ แล้ว พระบรมฉายาลักษณ์ของรัชกาลที่ ๔ ทั้งระบบดาแกร์เรโอไทป์และอัลบูมิน ซึ่งเป็นสื่อเจริญพระราชไมตรีที่สำคัญได้มีบทบาทส่วนหนึ่งเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติในสมัยนั้นด้วย[๓]

ผู้สันทัดกรณีเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประเทศลงความเห็นว่าพระบรมฉายาลักษณ์ของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ ซึ่งพระราชทานออกไปเป็นเครื่องบรรณาการเป็นใบเบิกทางไปสู่มิตรสัมพันธ์และไมตรีจิตต่อผู้นำโลกในสมัยนั้นและทรงดำเนินทฤษฎีนี้อย่างต่อเนื่องจนตลอดรัชกาล ทำให้ภาพของพระองค์เป็นที่รู้จักคุ้นตาชาวโลกทั่วไปอย่างกว้างขวาง[๕]

พระบรมฉายาลักษณ์ซึ่งมีชื่อเสียงที่สุด ถูกส่งไปยังผู้นำอเมริกาและยุโรป ประกอบด้วย

๑. ส่งไปพระราชทาน ประธานาธิบดีแฟรงคลิน เพียซ ของสหรัฐอเมริกา (พ.ศ. ๒๓๙๙)

๒. ส่งไปพระราชทาน ประธานาธิบดีเจมส์ บูคาแนน ของสหรัฐอเมริกา (พ.ศ. ๒๔๐๔)

๓. ส่งไปถวาย สมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย พระราชินีอังกฤษ (พ.ศ. ๒๔๐๔)

๔. ส่งไปถวาย สมเด็จพระจักรพรรดินโปเลียน ที่ ๓ แห่งฝรั่งเศส (พ.ศ. ๒๔๐๔)

๕. ส่งไปถวาย พระสันตะปาปาปิอัส ที่ ๙ ณ กรุงวาติกัน (พ.ศ. ๒๔๐๔)

ภาพถ่ายเหล่านี้มิได้ถูกเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ แต่ถูกนำออกเผยแพร่เพื่อประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อมวลชนสำนักต่างๆ ให้ประชาชนในประเทศนั้นๆ ได้ทราบ

อันว่าสื่อสิ่งพิมพ์ในสมัยนั้นต่างก็ได้รับความอุปถัมภ์โดยราชสำนัก หรือไม่ก็โดยรัฐบาลที่สนับสนุนการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อยู่แล้ว การได้เปิดเผยสายสัมพันธ์กับประมุขต่างแดนย่อมเป็นการประชาสัมพันธ์สถาบันพระมหากษัตริย์ของตนไปในตัว ภาพต้นฉบับหลายภาพได้รับการผลิตซ้ำด้วยการวาดเป็นภาพลายเส้น แล้วตีพิมพ์ลงบนกระดาษอีกทีหนึ่ง หลายภาพได้ขึ้นหน้าหนึ่งหนังสือพิมพ์ชื่อดังอย่างผ่าเผย[๑]

ภาพที่ผู้เขียน (ไกรฤกษ์) ตามหามาได้แทบทั้งหมดเป็นพระบรมสาทิสลักษณ์ภาพมาตรฐาน ซึ่งวาดด้วยลายเส้นจากภาพถ่ายจริงที่ถูกส่งออกไป พร้อมคำบรรยายพระเกียรติคุณและกิตติศัพท์ของพระเจ้าแผ่นดินไทยด้วยน้ำใสใจจริง[๖]

เป็นหลักฐานยืนยันทฤษฎีเปิดประเทศและที่ยืนของผู้นำสยามประเทศบนเวทีการเมืองโลกที่ได้รับการยอมรับในระดับสากลมาเกือบ ๒๐๐ ปีแล้ว[๑]

เอกสารประกอบการค้นคว้า

(๑) ไกรฤกษ์ นานา. *พระจอมเกล้า รู้เท่าทันตะวันตก "มิตรภาพอาบยาพิษ"*. สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๗.

(๒) วิไลเลขา ถาวรธนสาร. *ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก*. ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๕.

(๓) ศักดา ศิริพันธุ์. *กษัตริย์ & กล้อง*. ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๕.

(๔) ส.พลายน้อย. *เกร็ดโบราณคดีประเพณีไทย ชุดที่ ๒*. รวมสาส์น, ๒๕๑๖.

(๕) สมศรี บุญอรุณรักษา. *พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ : "มิตรที่ดี สนิทสนม และจริงใจ" ในรัชกาลที่ ๔ : นักพิมพ์และนักเขียน*. สื่อมวลชนคาทอลิกประเทศไทย, ๒๕๕๐.

(๖) *Illustrirtr Zeitung*, 10 August 1861.

(๗) Robert C. V. Meyers. *Victoria Queen and Empress*. Philadelphia, 1901.

ชาวจีน : กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกจับจ้องในการจัดการพื้นที่เมือง สมัยรัชกาลที่ ๕

ดร. นนทพร อยู่มั่งมี
ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ชาวจีนนับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญด้านประชากรตั้งแต่สมัยอยุธยาสืบเนื่องมาจนยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องจากความต้องการของรัฐที่เห็นถึงศักยภาพในการทำงาน โดยเฉพาะการเป็นแรงงานที่สามารถใช้งานได้อย่างอิสระในรูปแบบของการจ้างงาน ขณะที่แรงงานชาวสยามจำนวนไม่น้อยยังสังกัดมูลนายตามระบบศักดินา อีกทั้งชาวจีนยังมีศักยภาพทางเศรษฐกิจ ทำการค้าตั้งแต่ระดับเล็กจนถึงธุรกิจส่งออกขนาดใหญ่

แต่กระนั้นชาวจีนก็นับเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่รัฐต้องคอยควบคุมและจับจ้องถึงกิจกรรมต่างๆ อยู่ไม่น้อย เนื่องมาจากปริมาณที่มากประกอบกับปัญหานานาประการที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์กลางการบริหารบ้านเมือง อันจะเห็นถึงปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์นี้ที่มีต่อรัฐตลอดจนมุมมองที่รัฐได้กระทำต่อกลุ่มคนผู้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่สำคัญของกรุงเทพฯ ในยุคเปลี่ยนแปลงสำคัญในสมัยรัชกาลที่ ๕

การจัดการชุมชนชาวจีนในเพื่อนบ้านอาเซียน

ในกรุงเทพฯ ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ชาวจีนตั้งถิ่นฐานบริเวณย่านสำเพ็งเป็นหลัก ทำให้เกิดการแบ่งบริเวณที่ตั้งชุมชนของคนกลุ่มนี้อย่างชัดเจน ซึ่งคล้ายคลึงกับการจัดการพื้นที่เมืองในดินแดนอาณานิคมหลายแห่งที่ชุมชนชาวจีนถูกแยกส่วนพักอาศัยจากชนชาติอื่นๆ เพื่อ

(ซ้าย) ชาวจีนขายไอศครีมให้กับเด็กๆ ในกรุงเทพฯ (ภาพจากไปรษณียบัตรหายากสมัยรัชกาลที่ ๕ ของสะสม คุณไกรฤกษ์ นานา)

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อการอ้างอิงเท่านั้น

ความสะดวกต่อการปกครอง เนื่องจากชาวจีนมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมกับบรรดาชนพื้นเมืองและเจ้าอาณานิคม ทำให้ชาวจีนมักมีการรวมกลุ่มกันเป็นชุมชน มีพื้นที่เฉพาะของตน เช่นที่ปัตตาเวีย ชาวจีนสร้างชุมชนมีรั้วรอบขอบชิดตรงข้ามฝั่งแม่น้ำของเมือง ดังกล่าวในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗[๑]

ไม่เพียงเท่านั้น สาเหตุของการตั้งชุมชนที่แยกออกไปของชาวจีนยังมาจากข้อขัดแย้งระหว่างชาวจีนกับชาวพื้นเมืองรวมทั้งกับเจ้าอาณานิคมอีกด้วย เช่นที่ฟิลิปปินส์ ใน ค.ศ. ๑๕๘๑ ชาวจีนได้ตั้งชุมชนที่เรียกว่า Parian หรือ market ซึ่งห่างไกลจากศูนย์กลางของเมือง ลักษณะเช่นนี้ปรากฏในเมืองหลายแห่งด้วย เพราะปัญหาข้อขัดแย้งกับชนพื้นเมืองในด้านเศรษฐกิจและความเชื่อจากชาวพื้นเมืองในคริสต์ศาสนาที่ต่อต้านการแสวงหาผลกำไรของชาวจีน[๒] หรือในปัตตาเวียชาวจีนเป็นผู้ก่อจลาจลใน ค.ศ. ๑๗๔๐ ทำให้ฮอลันดาต้องจำกัดบริเวณที่พักอาศัยของชาวจีนให้อยู่นอกกำแพงเมือง[๓] หรือกรณีของเมืองไซ่ง่อน ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส มีการจัดการพื้นที่เมืองด้วยการแบ่งแยกทางชาติพันธุ์ระหว่างชาวตะวันตก ชาวพื้นเมือง และชาวจีน เพื่อให้สะดวกต่อการปกครอง เช่นที่ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ ทรงบรรยายถึงลักษณะของเมืองไซ่ง่อน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ดังนี้

"เมืองไซ่ง่อนนี้ เปนเมืองฝรั่งแท้อยู่กลาง รูปร่างเปนหัวเมืองฝรั่งเศส มีตึกรามใหญ่โต ร้านจุดไฟฟ้ากลางคืนหรูหรามาก มีโรงละคร café อย่างฝรั่งเศสเตมที่ ถนนมีต้นไม้ ๒ ข้างตลอด ต้นไม้เขาโตแล้วด้วย เพราะฉนั้นร่มเยนชื่นตามาก มีสวนต่างๆ มาก เห็นได้ว่าได้คิดแปลนอย่างดี มีพร้อมหมดทุกอย่าง มีประปาอย่างดี น้ำไหลไปทั่วถึงทุกแห่ง สอาดแลใส มีท่าเรือใหญ่และเรือเมล์ยุโรปเข้ามาจอดเทียบฝั่งแม่น้ำได้ทีเดียว รอบนอกเปนเมือง native ของพวกญวนอยู่ บ้านเปนกระท่อมแลโรงแถวรูปจีนชั้นเดียว ความสอาดน้อยกับข้างทิศตวันตก เลยติดต่อกับเมืองชาเลน ซึ่งเปนเมืองจีนแท้เตมไปด้วยจีน มีตั้งแสนเศษ แลปฏิกูลอย่างสำเพงบ้านเรา"[๔]

สำหรับชาวจีนในกรุงเทพฯ มีการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานจากบริเวณสำเพ็งไปยังพื้นที่ส่วนต่างๆ ของเมือง เนื่องจากมีชาวจีนอพยพมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งส่วนมากอาศัยสำเพ็งเป็นแหล่งหาเลี้ยงชีพด้วยการเป็นแรงงานรับจ้างราคาถูกเป็นเบื้องต้น ทำให้เกิดความแออัด อีกทั้งที่ดินบริเวณสำเพ็งมีราคาแพงขึ้นตามสภาพเศรษฐกิจจนเกินกำลังของชาวจีนที่มีฐานะยากจนจำนวนมากทำให้ยากแก่การพักอาศัยอย่างถาวร ชาวจีนจำนวนไม่น้อยจึงขยับขยายออกจากชุมชนแห่งนี้ หลังจากที่รัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนเยาวราช พร้อมทั้งสร้างสะพานภาณุพันธุ์ข้ามคูเมืองมายังวังบูรพา รวมไปถึงการรื้อกำแพงเมืองจากแนวถนนจักรเพชรผ่านสะพานหันถึงประตูสามยอดบริเวณถนนเจริญกรุงสมัยรัชกาลที่ ๖ พร้อมกับสร้างตึกแถวตามแนวกำแพงเมืองเดิม ทำให้ชาวจีนขยายตัวจากบริเวณสำเพ็งและถนนเยาวราชออกไปยังด้านใต้ของพระนครมากขึ้น[๕]

การจัดการชุมชนชาวจีนในยุคอาณานิคมมีลักษณะคล้ายคลึงกันตามตัวอย่างดังกล่าวคือการแยกส่วนที่พักอาศัยระหว่างชาวจีนกับชาวตะวันตกหรือแม้แต่ชาวพื้นเมืองในบางประเทศ เนื่องจากชาวจีนเป็นกลุ่มชนที่มีการรวมตัวกันเป็นชุมชนขนาดใหญ่ อีกทั้งเพื่อแก้ไขปัญหาทั้งจากการกระทบกระทั่งทางเศรษฐกิจรวมถึงปัญหาสุขอนามัยอันเป็นปัญหาที่เกิดคล้ายคลึงกันรวมทั้งในกรุงเทพฯ ด้วย

การหลั่งไหลของชาวจีนในกรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ ๕

การอพยพของชาวจีนในกรุงเทพฯ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ปรากฏหลักฐานชาวต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ ๒ ว่ามีสำเภาบรรทุกชาวจีนเข้ามาถึงปีละ ๑,๒๐๐ คน[๖] และเมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ มีชาวจีนอพยพเข้ามาถึงปีละ ๑๕,๐๐๐ คน[๗] ซึ่งเข้ามาในกรุงเทพฯ ก่อนจะกระจายไปตั้งถิ่นฐานยังส่วนอื่นๆ ของประเทศ การอพยพเข้ามาเกิดขึ้นอย่างมากภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาริ่งใน พ.ศ. ๒๓๙๘ ซึ่งมีส่วนกระตุ้นให้เศรษฐกิจของกรุงเทพฯ เติบโตขึ้นจากการลงทุนของชาวต่างชาติอันเป็นผลมาจากเสรีภาพด้านการค้าจากสนธิสัญญาดังกล่าวทำให้เกิดความต้องการจ้างแรงงานจำนวนมากโดยเฉพาะชาวจีนที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดอย่างทันท่วงที ประกอบกับปัญหาความไม่สงบในเมืองจีน ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ทั้งจากการรุกรานของชาติตะวันตกและการกบฏภายในประเทศ รวมทั้งการพัฒนาวิทยาการด้านการเดินเรือด้วยการใช้เรือกลไฟ รวมทั้งการเปิดเส้นทางการเดินเรือมายังกรุงเทพฯ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้แรงงานจำนวนมากหลั่งไหลมาสู่กรุงเทพฯ อย่างต่อเนื่อง[๘]

จำนวนประชากรชาวจีนได้เพิ่มขึ้นอย่างมากเมื่อถึงช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ จากสถิติของกระทรวงนครบาลได้สำรวจจำนวนราษฎรในกรุงเทพฯ พื้นที่อำเภอชั้นใน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ พบว่ามีราษฎรทั้งสิ้น ๕๒๒,๐๕๔ คน โดยมีราษฎรไทยทั้งสิ้น ๓๑๗,๙๗๕ คน แบ่งเป็นราษฎรชาย ๑๔๒,๕๑๒ คน ราษฎรหญิง ๑๗๕,๔๖๓ คน ส่วนราษฎรจีนมีทั้งสิ้น ๑๘๑,๔๗๙ คน แบ่งเป็นราษฎรชาย ๑๖๐,๘๑๘ คน ราษฎรหญิง ๒๐,๖๖๑ คน ขณะที่ราษฎรเชื้อชาติอื่นมีเพียงจำนวนไม่มากนัก ได้แก่ แขก (รวมทุกศาสนา) มี ๑๕,๘๘๓ คน และฝรั่ง (ชาวตะวันตก) มี ๑,๕๖๔ คน และกลุ่มเชื้อชาติอื่นๆ อีก ๕,๑๕๓ คน[๙]

สัดส่วนของจำนวนประชากรพบว่าเป็นรองเพียงราษฎรชาวไทย แต่หากพิจารณาเรื่องเพศจะพบว่าชาวจีนเพศชายมีปริมาณมากกว่าผู้ชายชาวไทย ทั้งนี้อาจเกี่ยวข้องกับเรื่องการจ้างงานที่ต้องการเพศชายเป็นแรงงานในธุรกิจขนาดใหญ่ เช่น โรงเลื่อยและโรงสี ที่มีจำนวนมากในกรุงเทพฯ[๑๐] โดยที่โรงเลื่อยขนาดใหญ่บางแห่งอาจใช้คนงานมากถึง ๑,๐๐๐ คน[๑๑] อีกทั้งเจ้าของกิจการจำนวนไม่น้อยเป็นชาวจีนหรือขุนนางไทยเชื้อสายจีนจึงมักจ้างชาวจีนด้วยกัน ส่วนชาวตะวันตกก็นิยมจ้างชาวจีนด้วยมองถึงคุณสมบัติความขยันและอดทนเป็นหลัก[๑๒]

บทบาทของชาวจีน นอกจากจะขับเคลื่อนเศรษฐกิจส่งออกขนาดใหญ่แล้ว ยังเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวันของคนในกรุงเทพฯ ด้วย เพราะชาวจีนเป็นผู้ประกอบการค้ารายย่อย เช่น จำหน่ายอาหารนานาชนิด เช่น ข้าวแกง ก๋วยเตี๋ยว หมี่ผัด ตังเม เฉาก๊วย ไอศกรีม[๑๓] ดังที่ขุนวิจิตรมาตราบันทึกเกี่ยวกับการค้าขายในกรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ ๕ ดังนี้

"การค้าและเศรษฐกิจอยู่ในมือจีน ตั้งแต่เจ๊กแลกข้าวพองหาเช้ากินค่ำ ไปจนห้างเช่นห้างเคียมฮั่วเฮงตลอดจนโรงสีไฟ โรงเลื่อยจักร ซึ่งล้วนแต่มีกรรมกรเป็นจีน ตกอยู่ในมือจีน"[๑๔]

ชาวจีนยังเกี่ยวข้องกับการสัญจรทางบกในยุคที่กรุงเทพฯ ถูกพัฒนาให้เป็นเมืองอย่างตะวันตก ด้วยการตัดถนนหลายสาย การใช้บริการรถลากซึ่งมีคนจีนเป็นทั้งเจ้าของและแรงงานลากรถมีส่วนช่วยขนส่งผู้คนไปยังส่วนต่างๆ ของกรุงเทพฯ ตามเครือข่ายของถนนที่ตัดขึ้นใหม่ตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมา

เนื่องจากมีความคล่องตัว ค่าโดยสารราคาถูก และมีให้บริการตลอดเวลา ทำให้เป็นที่นิยม[๑๕] จนถึงกับต้องเรียกชื่อสถานที่ต่างๆ ในกรุงเทพฯ เป็นภาษาจีนเมื่อต้องใช้บริการรถลาก สะท้อนถึงความสำคัญของชาวจีนที่มีต่อการคมนาคมในเมืองหลวง ดังที่ขุนวิจิตรมาตราบันทึกไว้ดังนี้

"จะนั่งรถเจ๊กไปไหนก็ต้องพูดภาษาจีนทุกแห่ง เช่นเรียกรถเจ๊กก็ต้องเรียก 'ชิวเชีย' ไปสถานีรถไฟต้องบอก 'ฮ้วยเชียเท้า' ขอรวมชื่อที่เป็นภาษาจีนที่เรียกกันสมัยนั้น เอาเฉพาะคนที่พอจะรู้จักได้ เช่น จะไปบ้านข้าพเจ้าที่ถนนแพร่งนรา (ต่อถนนตะนาว) จะไปบอกเจ๊กว่าไปแพร่งนราหรือถนนบ้านตะนาว เจ๊กไม่รู้จักเลย ต้องบอกว่า 'ไปตั๋วเล่าเอี้ยเก็ง' คือศาลเจ้าพ่อเสือ"[๑๖]

ชาวจีนจำนวนไม่น้อยยังประกอบอาชีพต่างๆ เช่นที่ปรากฏในเอกสารสารบาญชี ซึ่งเป็นการสำรวจเลขที่บ้านสำหรับจัดส่งจดหมายในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๖ พบว่ามีชาวจีนที่มีฝีมือด้านงานช่าง เช่น ตัดเย็บเสื้อผ้า ทำรองเท้า ช่างไม้ ช่างปูน และช่างก่ออิฐ เป็นต้น ในส่วนของด้านเกษตรก็เป็นสิ่งที่ชาวจีนมีความชำนาญซึ่งพบได้ในเขตเมืองหลวง ได้แก่ เพาะถั่วงอก เลี้ยงหมู เลี้ยงเป็ด การประกอบอาชีพของชาวจีนยังมีความหลากหลาย จึงพบชาวจีนประกอบอาชีพต่างๆ นอกเหนือจากที่กล่าวมา เช่น ปลูกโรงแถวให้เช่า ช่างแก้นาฬิกา ซินแสรักษาโรค สอนหนังสือ หมอดู ทรงเจ้า เถ้าแก่ศาลเจ้า หลงจู๊โรงเหล้า เป็นต้น[๑๗] ความหลากหลายของอาชีพของชาวจีนในกรุงเทพฯ บ่งชี้ถึงบทบาทและความสำคัญของคนกลุ่มนี้ที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจตั้งแต่ระดับรัฐไปจนถึงระดับชีวิตประจำวันของชาวเมืองในกรุงเทพฯ

มาตรการดูแลชาวจีนของภาครัฐและปัญหาอั้งยี่

ชาวจีนเป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาในกรุงเทพฯ อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งทางราชการในขณะนั้นได้มีมาตรการต่างๆ โดยให้ชาวจีนดูแลกันเองในชุมชนภายใต้การบังคับบัญชาของกรมท่าซ้าย มีพระยาโชฎึกราชเศรษฐีคอยกำกับดูแลชาวจีนทั้งมวล[๑๘] ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีการตั้งตำแหน่งขุนนางเป็นนายอำเภอและปลัดจีนเรียกรวมกันว่า กรมการจีน ซึ่งจะขึ้นกับต้นสังกัดแต่ละหัวเมือง คือ กรมมหาดไทย กรมพระกลาโหม และกรมท่า สำหรับกรุงเทพฯ กรมการจีนขึ้นกับกรมท่าซ้าย มีหน้าที่จับกุมโจรผู้ร้ายและตัดสินคดีความตลอดจนรับเรื่องร้องเรียนในหมู่ชาวจีน[๑๙]

ขณะเดียวกันรัฐยังควบคุมแรงงานชาวจีนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการควบคุมกำลังคน โดยกำหนดให้ชาวจีนเสียเงินชดเชยแทนการเกณฑ์แรงงานที่เรียกว่าเงินผูกปี้ เริ่มมีในสมัยรัชกาลที่ ๒ เก็บจากชายชาวจีนอายุ ๑๗-๒๐ ปี ซึ่งจะเก็บในอัตรา ๒ บาท ในช่วงแรก จนกระทั่งถึง ๔ บาท ใน พ.ศ. ๒๔๔๙ จึงสิ้นสุดการเก็บเงินชนิดนี้ ผู้ที่ผูกปี้ทางการจะผูกเชือกป่านหรือสายแถบแดงที่ข้อมือซ้าย แล้วติดครั่งที่ปมเชือกเจ้าหน้าที่จะประทับตราเป็นหลักฐาน พร้อมกับมอบใบเสร็จหรือใบฎีกาให้เป็นหลักฐาน ระบุชื่อ รูปพรรณสัณฐาน ตำหนิ ที่อยู่อาศัย ชาวจีนที่ผูกปี้สามารถตัดเชือกผูกปี้ได้เมื่อพ้นระยะเวลาผูกปี้[๒๐]

แม้ว่ารัฐจะมีมาตรการควบคุมแรงงานจีนทั้งด้วยการให้ชาวจีนดูแลกันเองตามกลไกของระบบราชการและควบคุมผ่านระบบควบคุมกำลังคน แต่มาตรการต่างๆ กลับมีข้อบกพร่องจนไม่อาจใช้ควบคุมชาวจีนซึ่งมีปริมาณมากขึ้น ในกรณีการเก็บเงินผูกปี้

พบว่าระบบดังกล่าวกลับมุ่งหวังผลประโยชน์จากชาวจีนในด้านรายได้ที่เป็นตัวเงิน ด้วยการเก็บในอัตราที่ไม่สูงเพื่อหวังให้ชาวจีนที่อพยพเข้ามาเพิ่มขึ้น ส่งผลต่อรายได้ในส่วนนี้ที่มากขึ้นตามไปด้วย[๒๑] และแม้ว่ารัฐจะได้แรงงานที่มากขึ้นแต่ก็ต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ ที่มาพร้อมกับการหลั่งไหลของแรงงานชาวจีน ส่วนการควบคุมชาวจีนตามระบบราชการนั้นยังส่งผลเสียจากการที่หัวหน้าชาวจีนหรือจีนตั้วเหี่ยที่ควบคุมชาวจีนมักทะเลาะวิวาทแย่งชิงผลประโยชน์ระหว่างกลุ่ม ซึ่งขุนนางที่ปกครองไม่สามารถควบคุมได้[๒๒] ประกอบกับระบบราชการของรัฐไม่ได้ตอบสนองด้านชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนที่อพยพมากขึ้น เช่น ด้านการมีอาชีพ และรายได้ ซึ่งเป็นจุดหมายสำคัญของชาวจีนอพยพขณะที่ชาวจีนสามารถสร้างเครือข่ายการช่วยเหลือในกลุ่มชาติพันธุ์และกลุ่มภาษาของตนด้วยการเกิดเป็นหมู่ซ่องหรือกลุ่มอั้งยี่ขึ้นมา และสร้างปัญหาต่อการควบคุมของภาครัฐ[๒๓]

การควบคุมคนจีนที่ขาดประสิทธิภาพประกอบการหลั่งไหลของบรรดาแรงงานชาวจีนที่มีมากขึ้นภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาริ่งสร้างปัญหาต่อรัฐในการควบคุมชาวจีน ซึ่งต่างรวมกลุ่มช่วยเหลือในการปกป้องและดูแลผลประโยชน์ในหมู่ชาวจีนด้วยกันในยามเมื่ออยู่ต่างแดน ทั้งในด้านการหาแหล่งงาน ที่พัก และค่าเดินทาง ก่อนจะพัฒนาเป็นสมาคมลับหรืออั้งยี่ ผู้ที่สังกัดกลุ่มอั้งยี่มักจะได้รับความช่วยเหลือหลายประการ เช่น การจ่ายค่าธรรมเนียมศาลเมื่อต้องคดีความ การดูแลเรื่องความเป็นอยู่ และช่วยเหลือทำศพในหมู่สมาชิก ทำให้แรงงานจีนจำนวนมากต่างเป็นสมาชิกของสมาคมลับต่างๆ ซึ่งได้ขยายจำนวนกระจายทั่วกรุงเทพฯ จากจำนวนเพียง ๓ กลุ่ม ใน พ.ศ. ๒๔๒๔[๒๔] จนมีมากถึง ๓๐ กลุ่ม ใน พ.ศ. ๒๔๔๙ โดยมีหลักแหล่งตามพื้นที่พาณิชยกรรม ได้แก่ ย่านสำเพ็ง ด้านใต้ของพระนครตามถนนเจริญกรุงจนถึงถนนตก ย่านบางรัก ส่วนทางตอนเหนือของพระนครได้แก่ ตลาดยอด รวมทั้งบริเวณเสาชิงช้าใจกลางพระนคร[๒๕]

บรรดาสมาคมลับหรืออั้งยี่กลุ่มต่างๆ เป็นปัญหาที่ทางราชการต้องดูแล เนื่องจากการวิวาทกันของบรรดากลุ่มอั้งยี่ที่มีอยู่เสมอเพื่อปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของพวกตน เช่น การจ้างงานต้องใช้คนในสังกัดของกลุ่ม หรือการจำหน่ายสินค้าแม้แต่การที่กลุ่มอั้งยี่เข้าไปเรียกผลประโยชน์จากแหล่งอบายมุขทั้งโรงบ่อน โรงยาฝิ่น[๒๖] และซ่องโสเภณี[๒๗] การทะเลาะกันระหว่างกลุ่มมักใช้ท้องถนนเป็นเวทีการประลองอำนาจกัน เช่น พ.ศ. ๒๔๓๒ กลุ่มอั้งยี่ปะทะกันบริเวณถนนเจริญกรุงใต้วัดยานนาวา ทำให้กิจการร้านค้าและโรงสีบริเวณนั้นต้องหยุดดำเนินการ[๒๘] เจ้าหน้าที่รัฐสามารถปราบปรามและจับกุมผู้กระทำผิดมากถึง ๙๐๕ คน และจีนหัวหน้าอีก ๒๐ คน[๒๙] ปัญหาอั้งยี่จึงเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ภาครัฐต้องสอดส่องพฤติกรรมของชาวจีนอย่างเข้มงวด

การควบคุมกิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับอั้งยี่

ปัญหาจากอั้งยี่นับเป็นเรื่องสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้รัฐต้องเข้ามาดูแล โดยมีหน่วยงานกองตระเวนซึ่งตั้งใน พ.ศ. ๒๔๓๓ ภายใต้การบังคับบัญชาของกระทรวงนครบาล ในการควบคุมการใช้พื้นที่เมืองในกรุงเทพฯ ให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งทำให้พฤติกรรมและกิจกรรมของชาวจีนถูกจับจ้องจากรัฐผ่านหน่วยงานนี้เป็นสำคัญ เห็นได้จากกิจกรรมหลากหลายของชาวจีนที่ต้องสงสัยจะถูกตรวจตราหรือต้อง

ขออนุญาตก่อนเสมอ

รัฐเห็นถึงความสำคัญต่อการจัดการพื้นที่เมือง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือแก้ปัญหาอั้งยี่ ด้วยการออกพระราชบัญญัติอั้งยี่ ร.ศ. ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐) อันมีสาระสำคัญอยู่ที่การกำหนดให้ชาวจีนที่จะรวมกลุ่มกันเพื่อประกอบกิจกรรมสิ่งหนึ่งสิ่งใดต้องมาจดทะเบียนต่อเจ้าพนักงานของรัฐ หรือหากจะชุมนุมกันต้องให้เจ้าหน้าที่รัฐออกใบอนุญาตก่อน รวมทั้งห้ามแสดงเครื่องหมายหรือพกพาเครื่องหมายที่เป็นสัญลักษณ์ของอั้งยี่ ซึ่งหากถูกจับได้จะต้องมีพยานมายืนยันว่าผู้นั้นไม่ใช่อั้งยี่[๓๐] มาตรการเช่นนี้ทำให้กิจกรรมของพวกอั้งยี่ซึ่งอาศัยพื้นที่เมืองทั้งสิ่งปลูกสร้างและถนนหนทางกระทำได้ยากยิ่งขึ้น เพราะรัฐได้จำกัดการแสดงออกของอั้งยี่โดยมุ่งหวังไม่ให้เกิดเหตุวิวาทระหว่างกลุ่มอั้งยี่ด้วยกัน หรือไปก่อความเดือดร้อนแก่ราษฎรทั่วไป

กิจกรรมของชาวจีนอั้งยี่ที่รัฐจับจ้องซึ่งเกี่ยวเนื่องกับอั้งยี่เริ่มตั้งแต่การกินเลี้ยงหรือเลี้ยงโต๊ะ เนื่องจากเป็นกิจกรรมสำคัญที่สมาชิกในกลุ่มจัดขึ้นในการสาบานตัวของสมาชิกใหม่ ซึ่งจะใช้ตึก โรง ร้าน เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรม ซึ่งก่อนหน้าการตั้งกองตระเวนเพียงปีเดียวได้เกิดเหตุวิวาทระหว่างชาวจีนบริเวณบางรัก มีผู้ถูกจับกุมมากกว่า ๙๐๐ ราย ทำให้ทางการต้องตักเตือนผู้ที่เป็นเจ้าของอาคารสถานที่มิให้บรรดาอั้งยี่เช่าเป็นแหล่งมั่วสุมและชุมนุมเลี้ยงโต๊ะ[๓๑] อีกทั้งกิจกรรมการกินเลี้ยงยังเป็นสาเหตุชักนำให้เกิดการวิวาทระหว่างกลุ่มอั้งยี่ด้วยกัน เช่น ใน พ.ศ. ๒๔๓๘ อั้งยี่จีนกวางตุ้ง ๒ กลุ่มวิวาทกันบริเวณริมถนนเจริญกรุง จนมีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บหลายคน[๓๒]

กองตระเวนให้ความสนใจต่อกิจกรรมการเลี้ยงโต๊ะอย่างมาก เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการรับเข้าเป็นสมาชิกอั้งยี่และเป็นการผิดกฎหมายบ้านเมือง ทำให้กองตระเวนต้องดำเนินการอย่างเข้มงวด เช่น การจับกุมชาวจีนไหหลำจำนวน ๑๓๗ คน พร้อมด้วยหัวหน้าและของใช้ในพิธีการบริเวณโรงงิ้วหลังศาลเจ้าอาเนี้ยเก็ง ขณะกำลัง *"ออกตั๋วโล่ไป๋ (ใบสำคัญเป็นสมาชิก)"* รวมทั้งจ่ายเงินเป็นสมาชิกในขณะนั้นด้วย[๓๓]

นอกจากการเลี้ยงโต๊ะที่ต้องตรวจตราอย่างเข้มงวดแล้ว กิจกรรมของชาวจีนอย่างอื่นที่เกี่ยวข้องอย่างกระบวนแห่เจ้าตามประเพณี ชาวจีนต้องขออนุญาตพร้อมทั้งแจ้งเส้นทางที่จะใช้เดินกระบวนแห่เพื่อกองตระเวนจะได้จัดเจ้าพนักงานไปรักษาความสงบเรียบร้อย และในกระบวนแห่นั้นห้ามมิให้แสดงเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ของอั้งยี่ให้ปรากฏ เช่น ใน พ.ศ. ๒๔๔๘ กองตระเวนได้จับชาวจีนแต้จิ๋วที่เข้าร่วมกระบวนแห่พิธีโล้ชิงช้า เพราะแสดงเครื่องหมายอั้งยี่กลุ่มงี่ฮก ซึ่งทางกองตระเวนเห็นว่า *"เป็นการเปิดเผยกล้าแข็งนัก"*[๓๔] การควบคุมเช่นนี้เป็นการจำกัดการแสดงออกของพวกอั้งยี่ให้น้อยลงไป

กิจกรรมของชาวจีนที่กองตระเวนต้องเข้ามาดูแลยังรวมถึงกิจกรรมด้านการบันเทิงอย่างการแสดงงิ้ว ซึ่งผู้ที่ต้องการให้มีมหรสพชนิดนี้ต้องขออนุญาตจากทางกองตระเวนเพื่อกองตระเวนจะได้จัดเจ้าหน้าที่ไปดูแลป้องกันเหตุวิวาท เช่น กรณีจีนโรงงิ้วสวนเอียงกับโรงงิ้วบ้วนงีชุนวิวาทกันเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ ทำให้กองตระเวนต้องระงับใบอนุญาตนานถึง ๖ เดือน[๓๕] อีกทั้งการแสดงงิ้วกองตระเวนจะต้องตรวจดูเรื่องราวที่จะแสดงด้วย หากเห็นว่าเป็นเรื่องที่จะสร้างความวุ่นวายอย่างเรื่องเกี่ยวกับอั้งยี่ ผู้ที่ขอจะไม่ได้รับอนุญาตให้แสดง เช่น จีนตึ๋ง จีนงิ้ว จีนซีเก็ด ถูกกองตระเวนระงับคำขอแสดงงิ้วงานสมโภชศาลเจ้าเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗ ตามที่ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระนเรศร์

วรฤทธิ์ ทรงให้เหตุผลตามที่กองตระเวนวินิจฉัย ดังนี้

"การเรื่องนี้สอบถามกรมกองตระเวนได้ความว่าจะมีงิ้วเกี่ยวในเรื่องอั้งยี่ จึงไม่เป็นการควรที่จะขออนุญาตให้ตามที่ขอ เพราะฉนั้นให้ยกเรื่องราวฉบับนี้เสีย"[๓๖]

ในการควบคุมกิจกรรมที่ต้องสงสัยว่าเกี่ยวข้องกับกลุ่มอั้งยี่ พบว่ามุมมองที่รัฐมีต่อชาวจีนนั้นเป็นไปในลักษณะของความหวาดระแวง ในบางครั้งขาดความเข้าใจในขนบธรรมเนียมของชาวจีน เช่น การเลี้ยงโต๊ะดังคดีที่ตลาดน้อยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ เจ้าหน้าที่กองตระเวนได้จับกุมชาวจีนไหหลำขณะรับประทานอาหาร เจ้าหน้าที่ได้ยึด "เครื่องโต๊ะแลของรับประทานแลของอื่นๆ" รวมทั้งให้ความสนใจต่อกระดาษแดงเขียนตัวหนังสือจีน และสมุดรายชื่อชาวจีนพร้อมด้วยผ้าแพรแดงมีตัวหนังสือ เพราะเจ้าหน้าที่เข้าใจว่าเป็นเครื่องหมายอั้งยี่

เมื่อศาลไต่สวนพบว่าเกิดจากพยานที่ "ไม่เข้าใจในธรรมเนียมของพวกอั้งยี่" คิดว่าการประชุมเลี้ยงโต๊ะของฝ่ายจำเลยซึ่งจัดกันเป็นงานประจำปีละ ๓ ครั้ง เป็นการเลี้ยงโต๊ะของพวกอั้งยี่ ซึ่งทางกองตระเวนได้เชื่อคำพยานอย่างสนิททำให้สิ่งของที่พบในที่เกิดเหตุถูกตีความว่าเป็นของใช้ในการทำพิธีของพวกอั้งยี่ แต่ที่สำคัญกว่านั้นคือจำเลยในคดีนี้ "มีใบอนุญาตเลี้ยงโต๊ะจากผู้บังคับการ" ทำให้ศาลตัดสินคดีให้ปล่อยตัวจำเลย ดังคำพิพากษาต่อไปนี้

"จำเลยพวกนี้ถูกจับมาโดยไม่มีสาเหตุ เพราะการเลี้ยงโต๊ะนี้จำเลยได้รับอนุญาตจากผู้บังคับการกรมกองตระเวนแล้ว แลของกลางที่จับมานี้เปนเครื่องใช้ในการเลี้ยงโต๊ะโดยมากมีของสำคัญแต่ผ้าแพรแดงมีตัวหนังสือจีนที่ค้นได้ในลิ้นชักในบ้านที่จำเลยเลี้ยงโต๊ะกัน แลแพรแดงนี้พยานโจทก์ไม่เข้าใจธรรมเนียมของอั้งยี่ได้แปลว่าเปนตั๋วโล่ไป้ แต่ถึงกระนั้นก็ดี ไม่ปรากฏว่าบ้านที่ประชุมนี้เปนบ้านของใคร จะถือว่าตั๋วโล่ไป้นี้เปนของจำเลยไม่ได้ กองตระเวนไปจับตัวจำเลยมาโดยใช่เหตุกระทำให้เปนที่เดือดร้อน"[๓๗]

ปัญหาจากเรื่องอั้งยี่มีส่วนสำคัญต่อมุมมองที่กองตระเวนมีต่อชาวจีนด้วยสายตาของความหวาดระแวงและจับจ้องในกิจกรรมต่างๆ จนบางครั้งเกิดการเข้าใจผิดต่อขนบธรรมเนียมต่างวัฒนธรรม อีกทั้งการที่ชาวจีนเป็นชนต่างชาติที่มีจำนวนมากในกรุงเทพฯ และมีการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ ที่ต้องสัมพันธ์กับการใช้พื้นที่เมือง ทำให้กองตระเวนต้องเกี่ยวข้องกับชาวจีน ซึ่งสะท้อนถึงมุมมองที่รัฐมีต่อกลุ่มชาติพันธุ์นี้อย่างมาก

แรงงานจีน : การจัดระเบียบในพื้นที่เมือง

อิทธิพลของชาวจีนที่ทราบกันมักอยู่ในเรื่องของการทำการค้า หลายรายประสบความสำเร็จเป็นเจ้าสัวและสืบทอดกิจการมาจนทุกวันนี้ แต่ชาวจีนจำนวนมากที่เข้ามาในสมัยรัชกาลที่ ๕ กลับมีสภาพตรงกันข้ามและไปไม่ถึงความมั่งคั่งดังที่คาดหวัง รายงานของกองตระเวนสะท้อนภาพของแรงงานจีนในสภาพของความแร้นแค้นและถูกเจ้าหน้าที่บางคนมองว่าเป็นพวก "ชั้นต่ำ"[๓๘] เนื่องจากลักษณะของอาชีพการงานที่ต้องใช้แรงงานหนัก หรือเป็นงานที่น่ารังเกียจ เช่น ลากรถ หาบน้ำ ขนสิ่งปฏิกูล กวาดถนน รดน้ำถนน[๓๙] เป็นต้น อาชีพเหล่านี้สามารถพบเห็นได้จนเป็นปกติตามท้องถนนในกรุงเทพฯ สิ่งที่ปรากฏล้วนขัดแย้งกับสภาพบ้านเมืองที่กำลังเข้าสู่ความศิวิไลซ์ ทำให้ต้องมีการจัดระเบียบถึงพฤติกรรมของแรงงานเหล่านี้ในพื้นที่เมือง

ชาวจีนจำนวนไม่น้อยมีสภาพความเป็นอยู่ที่

ลำบาก มีรายได้เพียงเล็กน้อยในการดำรงชีพ กับทั้งวิถีชีวิตยังพึ่งพาโรงยาฝิ่นและโรงบ่อนเพื่อผ่อนคลายความเหนื่อยล้าจากการตรากตรำทำงานหนัก สำหรับฝิ่นนั้นยังเป็นเครื่องกระตุ้นให้เกิดกำลังสามารถทำงานหนักได้อีกด้วย[๔๐] ดังนั้นจึงพบชาวจีนที่มีสภาพขัดสนจนยาก ต้องเผชิญโรคภัยไข้เจ็บรอนเร่อยู่ตามท้องถนนและตามสถานที่ต่างๆ ในกรุงเทพฯ ดังที่พลตระเวนได้รายงานดังนี้

"ตาของชายผู้นั้นมองไม่เห็นอะไรเลยดุจหนึ่งท่อนสิลาแลพูดภาษาไทยไม่ได้ ทั้งไม่มีญาติในกรุงเทพฯ ด้วย ถ้าแม้นกองตระเวนขับไล่ออกเสียชายผู้นั้นก็คงจะอดอาหารตาย หรือเที่ยวขอทานตามถนนต่างๆ"[๔๑]

บ่อยครั้งที่ชาวจีนต้องจบชีวิตอย่างโดดเดี่ยวด้วยโรคภัยไข้เจ็บและพิษภัยจากการเสพยาฝิ่น เช่น ศพจีนมีชื่อคนหนึ่งตายที่โรงงิ้วในย่านสำเพ็ง มีสภาพตามที่แพทย์ของโรงพยาบาลกองตระเวนได้ชันสูตรพบว่า *"อาการที่ตายนั้นตายด้วยเปนโรคที่ปอดแลตับคนผู้นี้เหนอาการเปนคนสูบยาฝิ่น"*[๔๒] หรือศพชาวจีนอีกผู้หนึ่งบริเวณศาลาวัดจักรวรรดิ มีลักษณะ *"รูปกายผอมแห้ง ฝ่าเท้าซ้ายเปนแผลมะเร็งเปื่อย"*[๔๓]

ภาพของชาวจีนดังกล่าวทำให้กองตระเวนต้องจัดการกับชาวจีนด้วยวิธีการที่มีความ *"เป็นมนุษยธรรม"* ด้วยการนำส่งโรงพยาบาล ตามที่ มิสเตอร์อิริก เซน เย ลอซัน ผู้บังคับการกรมกองตระเวนมีความเห็นว่า *"เพราะตามสันดานมนุษย์แล้วจะปล่อยให้คนตายในถนนไม่ได้"*[๔๔] นอกเหนือจากเหตุผลดังกล่าวแล้ว ยังเป็นการจัดการพื้นที่เมืองให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยอีกด้วย

กองตระเวนยังต้องคอยระมัดระวังให้เกิดความปลอดภัยต่อการใช้พื้นที่เมืองด้วยการคอยตรวจตราจับกุมชาวจีนรวมทั้งพวกเร่ร่อนกลุ่มอื่นๆ อยู่เสมอ ดังที่ มิสเตอร์อี ดับลิว ตรอดเตอร์ ซึ่งรักษาการแทนเจ้ากรมกองตระเวน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ กล่าวไว้ดังนี้

"ด้วยกองตระเวนโรงพักวัดจักรวรรดิรายงานว่าได้ตรวจดูบริเวณวัดจักรวรรดิได้เห็นมีจีนแลไทยอาไศรย์นอนอยู่ตามศาลาวัดรวม ๒๑ คน เปนคนพิการ ๙ คน เปนขอทาน ๑๒ คน คนพวกนี้ไม่มีถิ่นฐานบ้านเรือนที่จะพักอาไศรย์ แลกองตระเวนได้เคยจับคนพวกนี้เสมอก็หาเข็ดหลาบไม่ เมื่อกองตระเวนปล่อยแล้วก็กลับไปนอนอาไศรย์อยู่ตามศาลาวัดต่อไปนั้น ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าคนพวกนี้ถึงจะเปนคนขอทานหรือคนพิการก็ดี วิธีหาเลี้ยงชีพของเขามักเปนทางลอบลักทรัพย์สิ่งของเสียโดยมาก แลเปนเวลาอันสมควรที่ควรจะต้องจัดการในเรื่องนี้คือ ออกข้อบังคับสำหรับป้องกันคนจำพวกนี้ซึ่งไม่มีวิธีหาเลี้ยงชีพตนได้ แลคนซึ่งไม่มีวิธีที่จะหาเลี้ยงชีพนี้มีอยู่ในพระนครเปนอันมาก"[๔๕]

สภาพที่อยู่อาศัยของชาวจีนเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่อยู่ในสายตาของกองตระเวน เนื่องจากชาวจีนที่อพยพเข้ามาในไทยมักอาศัยรวมกันเป็นชุมชนขนาดใหญ่ โดยเฉพาะสำเพ็งที่มีมาแต่ครั้งต้นรัตนโกสินทร์ และเมื่อชาวจีนอพยพเข้ามาช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ มักอาศัยญาติพี่น้องที่เข้ามาก่อนเพื่อหางานในชุมชนแห่งนี้จนเกิดความแออัดและสร้างปัญหาอัคคีภัยอยู่บ่อยครั้ง จนชาวจีนเป็นสิ่งที่ควบคู่กับปัญหานี้ สะท้อนได้จากทัศนคติของเจ้าหน้าที่กองตระเวนที่มีต่อชาวจีนเมื่อเกิดอัคคีภัย ดังนี้ *"การเกิดเพลิงไหม้ขึ้นนั้นเกิดด้วยความเลินเล่อเช่นจำเลยนี้โดยมาก โดยจีนเปนคนหยาบที่สุดไม่ว่าทำการสิ่งใด"*[๔๖] หรือ *"พวกจีนมีความหยาบช้าที่สุด ไฟที่จะเกิดเปนด้วยพวกจีนโดยมาก"*[๔๗] และ *"เหนว่าเปนการจำเปนไม่ได้เจตนาเปนโดยความหยาบของชาติจำเลย"*[๔๘] ซึ่งกองตระเวนมีมาตรการ

ต่างๆ ในการบรรเทาปัญหานี้ เช่น การควบคุมวัสดุที่ใช้สร้างบ้าน[๔๙] การออกตรวจตราพฤติกรรมของราษฎรที่จะก่อให้เกิดเหตุอัคคีภัย[๕๐] เป็นต้น

อีกสิ่งหนึ่งสืบเนื่องมาจากความแออัดของชุมชนชาวจีนคือปัญหาความสกปรก เห็นได้จากชื่อของสถานที่ซึ่งปรากฏในย่านสำเพ็งทั้งตรอกป่าช้าหมาเน่า และตรอกอาจม[๕๑] ปัญหาที่เกิดขึ้นยังรวมถึงการขับถ่ายสิ่งปฏิกูลของราษฎรที่บรรดาตึกและโรงเรือนต่างๆ มักเจาะผนังปล่อยของเสียออกมาในทางน้ำสาธารณะจนมี "กลิ่นเหม็นเป็นที่โสโครกอย่างยิ่ง"[๕๒] ปัญหาดังกล่าวกองตระเวนได้มีส่วนร่วมมือกับราษฎรในพื้นที่ด้วยการชักจูงให้สร้างส้วมสำหรับราษฎรทั่วไปใน พ.ศ. ๒๔๔๕ หลังจากนั้นราษฎรเริ่ยไรสร้างส้วมเป็นผลสำเร็จ โดยได้รับการสนับสนุนถังสำหรับขับถ่ายจากกองตระเวน[๕๓] กรณีดังกล่าวนับเป็นตัวอย่างของการจัดการพื้นที่เมืองที่กองตระเวนมีต่อปัญหาของชาวจีนเป็นอย่างดี

การแสดงออกในเชิงลบต่อชาวจีนในพื้นที่เมือง

ภาพลักษณ์ของชาวจีนจากการเป็นผู้ใช้แรงงานมีสถานภาพทางสังคมที่ต่ำต้อย ผูกพันกับอบายมุขและเต็มไปด้วยโรคภัย มีผลต่อการกระทำที่ชาวจีนถูกกระทำในเชิงลบอยู่บ่อยครั้งในลักษณะของการกลั่นแกล้งจนถึงขั้นทำร้ายร่างกาย เช่น หนังสือพิมพ์ *บางกอกสมัย* ใน พ.ศ. ๒๔๔๒ เสนอข่าว "ไม่กรุณาแก่สัตว์ผู้ยากปราศจากความอาย" เพื่อขอความเห็นใจให้แก่บรรดาจีนรถลากที่มักถูกโกงค่าโดยสารและทำร้ายร่างกายอยู่บ่อยครั้ง[๕๔] การแสดงออกในเชิงลบต่อชาวจีนที่ใช้พื้นที่เมืองยังเกิดขึ้นกับเจ้าหน้าที่กองตระเวนทั้งการเลือกปฏิบัติ เช่น การปฏิเสธจับคนของผู้มีบรรดาศักดิ์ที่ฝ่าฝืนทิ้งสิ่งปฏิกูล แต่ *"จะจับตามคำสั่งท่านได้แต่จีนแลคนอื่นที่ขนมาเทเท่านั้น"*[๕๕] หรือแม้แต่การไม่ดำเนินคดีให้กับคนจีนอย่างเต็มที่ เช่น เหตุการณ์เมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๔๔๒ คนร้ายทำร้ายจีนรถลาก ชาวบ้านที่เห็นเหตุการณ์ช่วยกันจับได้ แต่เมื่อมาถึงโรงพักพลตระเวน เจ้าหน้าที่กลับปล่อยคนร้ายไป[๕๖]

การทำร้ายร่างกายที่พลตระเวนกระทำต่อชาวจีนก็เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ เช่น ที่หนังสือพิมพ์ *บางกอกไตมส์* เสนอข่าวที่สะท้อนอคติที่เจ้าหน้าที่มีต่อชาวจีน จากเหตุการณ์ทำร้ายจีนพ่อค้าในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๑

"เมื่อวันที่ ๑๗ เดือนนี้ เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ จีนขายเปดย่างเที่ยวหาบร้องขายอยู่น่าตลาดบางลำภู มีอ้ายจีนคนร้ายร้องเรียกจีนขายเปดย่างเข้าไปซื้อเปดได้แล้วหาให้อัฐไม่ จีนเจ้าของเปดรออัฐ ผู้ซื้อกลายเปนคนร้าย กลับตีศีรษะจีนขายเปดย่างแตก ๑ แผล อ้ายคนร้ายก็หนีไป จีนคนนั้นขอความกรุณาเพื่อจะให้พลตระเวนเปนที่พึ่ง พลตระเวนกลับจะซ้ำเสียอีกโดยเหตุชังจีนคนนั้นว่าขายแพงนัก"[๕๗]

กรณีที่เกิดขึ้นกับจีนพ่อค้ารายย่อยอาจสะท้อนถึงอคติที่มาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ ซึ่งชาวจีนมีอิทธิพลจนสามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจของกรุงเทพฯ ตั้งแต่ระดับปากท้องชาวบ้านจนถึงธุรกิจส่งออกขนาดใหญ่ แต่กระนั้นการถืออำนาจของเจ้าหน้าที่กองตระเวนเหนือชาวจีนตามท้องถนนก็ยังปรากฏดังในข่าวเรื่อง "มีอำนาจเพราะสวมฟอม" ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๒ กล่าวถึงพลตระเวนถืออำนาจในหน้าที่ลงโทษจีนรถลากด้วยแส้จนชาวจีนผู้นั้นได้รับบาดเจ็บ พร้อมกันนั้นหนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันได้เสนอให้ผู้บังคับบัญชาคอยตักเตือนการกระทำของผู้ใต้บังคับบัญชา ดังนี้

สำเนาเอกสารสำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น

"เมื่อเราพิเคราะห์ดูที่ซึ่งพลตระเวรนำเบอร์ ๑๑ ประพฤติตนเช่นนั้นแล้วก็เปนการทำให้เราสังเวชที่สุด ทั้งข้อบังคับของกองรักษาก็หามีไม่ว่าถ้าผู้ใดกระทำผิดให้พลตระเวรมีอำนาจเอาแซ่เฆี่ยนตีเขาได้ ข้อบังคับของกองรักษาก็มีว่าถ้าผู้ใดทำผิดต่อน่าที่ราชการของกองรักษาแล้วก็ให้พลตระเวรชี้แจงว่ากล่าวแต่โดยดี ถ้าว่ากล่าวไม่ฟังก็ให้จับตัวไปทำโทษเสีย เช่นนี้เปนการดีแล้ว หามีว่าให้เฆี่ยนตีโดยอำนาจตนนั้นเลย ที่พลตระเวรประพฤติการเช่นนั้นควรที่ท่านสาระวัดใหญ่ สาระวัดแขวง นายหมวดจะว่ากล่าวพลตระเวรหมายอักษร ร, นำเบอร์ ๑๑ เสียบ้าง อย่าให้ประพฤติตนเฆี่ยนจีนลากรถต่อไป ถ้าไม่ว่ากล่าวแล้วจะพาให้มีจิตรกำเริบประเดี๋ยวจะเลยเฆี่ยนคนต่างประเทศหรือคนอยู่ในบังคับต่างประเทศ ก็จะเปนดังเมื่อครั้งกงซุลเยอรมันอีกนะท่านจำ"[๕๘]

การทำร้ายชาวจีนในพื้นที่เมืองที่เกิดอย่างบ่อยครั้ง สะท้อนถึงความแตกต่างของอำนาจต่อรองระหว่างแรงงานผู้พลัดถิ่นกับเจ้าหน้าที่ซึ่งถืออำนาจรัฐ สถานภาพที่แตกต่างกันมากเช่นนี้นำมาซึ่งการใช้อำนาจที่เกินเลยของเจ้าหน้าที่ ส่วนหนึ่งอยู่บนพื้นฐานของภาพลักษณ์ที่ปรากฏถึงความต่ำต้อยของชาวจีน อีกส่วนยังมาจากปัญหาความรุนแรงจากกรณีอั้งยี่ที่มีมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสร้างความหวาดระแวงให้แก่เจ้าหน้าที่จนแสดงออกไปในการใช้ความรุนแรงดังกล่าว

การเนรเทศชาวจีน

การควบคุมการใช้พื้นที่เมืองนับเป็นมาตรการสำคัญที่รัฐใช้ควบคุมความประพฤติของชาวจีน ในกระบวนการเด็ดขาดของการควบคุมนั้น การเนรเทศนับเป็นมาตรการที่รัฐใช้กับชาวจีนที่รัฐเห็นว่าเป็นภัยและไม่สมควรให้อาศัยในเมืองหลวงและราชอาณาจักร ปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ กองตระเวนได้ตั้งหน่วยงานเพื่อดูแลชาวจีน คือ กองตระเวนแผนกจีน ใน พ.ศ. ๒๔๕๑ เนื่องจากขณะนั้นมีชาวจีนอพยพเข้ามามากขึ้นซึ่งมีพวกชาวจีนที่กระทำผิดกฎหมายเป็นคนร้ายหนีมาจากเมืองจีนและถูกเนรเทศมาจากรัฐในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยกัน เช่น สิงคโปร์ ได้เนรเทศชาวจีนนักโทษ ซึ่งพวกจีนต้องโทษเหล่านี้ได้เข้ามากรุงเทพฯ อยู่บ่อยครั้ง[๕๙] รวมทั้งมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคนจรจัดและคนที่เคยต้องโทษหลายครั้ง โดยก่อนหน้าปี พ.ศ. ๒๔๕๑ กองตระเวนได้เนรเทศชาวจีนมาก่อน เช่น ใน พ.ศ. ๒๔๔๘ กองตระเวนได้ตรวจจับผู้ที่นอนตามศาลา ๑๓ คน และได้เนรเทศชาวจีน ๔ คนในจำนวนนี้หลังจากพบว่าเกี่ยวข้องกับคดีลักทรัพย์หลายคดี[๖๐] หรือใน พ.ศ. ๒๔๕๐ กองตระเวนเนรเทศชาวจีน ๑๕ คนกลับเมืองจีนด้วยข้อหาเป็นอั้งยี่[๖๑]

แต่หลังจากการใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๕๐ เพียงเดือนเดียว มีชาวจีนถูกเนรเทศไปเมืองจีน ๓๒ คน รวมทั้งคนไทยที่ศาลตัดสินส่งไปหัวเมือง ๔๐ คน และส่งเด็กไปโรงเรียนดัดสันดานที่เกาะสีชังอีก ๔ คน[๖๒] โทษจากกฎหมายดังกล่าวนับว่ารุนแรงมากจนมีข้อร้องเรียน เช่น จีนฉี่ร้องเรียนว่าจีนเงียบบุตรชายอายุ ๑๕ ปี ซึ่งรับตัวมาจากเมืองจีนเพื่อฝึกการค้าขาย ต้องโทษส่งไปโรงเรียนดัดสันดานถึง ๓ ปี ด้วยคดีลักรองเท้าแตะ ๑ คู่ ในท้องที่โรงพักจักรวรรดิ จีนฉี่เห็นว่าหากส่งบุตรชายไปนานตามคำตัดสินจะทำให้ *"ลืมแซ่และภาษาของตน"*[๖๓] แต่ทางกระทรวงนครบาลได้ยืนยันตามคำตัดสินเดิม[๖๔]

มาตรการที่เจ้าหน้าที่รัฐมีต่อชาวจีนไม่เพียงจะเป็นไปเพื่อสร้างความสงบเรียบร้อยในพื้นที่เมือง

เท่านั้น แต่ขณะเดียวกันกลับแสดงถึงทัศนคติของเจ้าหน้าที่รัฐมีต่อแรงงานชาวจีน ด้วยภาพลักษณ์ที่ปรากฏถึงความต่ำต้อยนานาประการผสานกับความหวาดระแวงถึงความไม่สงบจากคนกลุ่มนี้ ทำให้กิจกรรมของชาวจีนในพื้นที่เมืองถูกจับจ้องและหลายครั้งถูกกระทำด้วยความรุนแรงอยู่เสมอ การไร้อำนาจต่อรองใดๆ ของแรงงานผู้พลัดถิ่นปรากฏในรูปของการรวมกันเป็นสมาคมลับหรืออั้งยี่ แสดงถึงความต้องการอยู่รอดในดินแดนอู่ข้าวอู่น้ำที่ชาวจีนจำนวนไม่น้อยต่างฝากความหวังถึงความรุ่งเรืองในบั้นปลายชีวิต แต่หลายชีวิตก็ไปไม่ถึงดั่งที่ตั้งใจไว้

สิ่งที่เกิดขึ้นกับแรงงานชาวจีนอาจเป็นภาพสะท้อนถึงมุมมองของเจ้าหน้าที่รัฐ ตลอดจนสถานภาพทางสังคมของแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านในปัจจุบัน

เชิงอรรถ

[๑] James L. Cobban. "Geographic Notes on the First Two Centuries of Djakarta," in *Changing South-East Asia Cities: Reading on Urbanization*. Yeung Y.M., editor (Singapore : Oxford University Press, 1976), p. 50.

[๒] Daniel F. Doeppers. "The Development of Philippine Cities before 1900," in *Changing South-East Asia Cities: Reading on Urbanization*. Yeung Y.M., editor (Singapore : Oxford University Press, 1976), p. 33.

[๓] James L. Cobban, "Geographic Notes on the First Two Centuries of Djakarta," p. 53.

[๔] มร.๖ม/๑ สำเนา พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กราบทูล รัชกาลที่ ๖ ลงวันที่ ๒๑ เมษายน ร.ศ. ๑๓๐

[๕] สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์. *กบฏจีนจน "บนถนนพลับพลาไชย"*. (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๕), น. ๒๗.

[๖] ศรศักร ชูสวัสดิ์. *ผูกปี้ : การจัดเก็บเงินค่าแรงแทนการเกณฑ์แรงงานจากคนจีนในสมัยรัตนโกสินทร์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔, น. ๑๑.

[๗] ดี. อี. มัลลอค (D. E. Malloch). "ประเทศสยาม: ข้อสังเกตทั่วไปในเรื่องผลผลิต โดยเฉพาะเรื่องสินค้าเข้าและสินค้าออก รวมทั้งแนวทางการดำเนินธุรกิจการค้ากับชาวสยาม," แปลจาก Siam: Some general remarks on its production and particularly on its imports and exports and the mode of transacting business of the people โดย เสาวลักษณ์ กีชานนท์. ใน *รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ ๓*. (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๓๘), น. ๙๗.

[๘] วิลเลียม ยอร์ช สกินเนอร์. *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*. แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคนอื่นๆ. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๒๙), น. ๔๓-๔๙.

[๙] หจช. ร.๕ น.๓๐/๙ ยอดสำมโนครัวอำเภอชั้นใน ๒๕ ตำบลของกรุงเทพฯ ร.ศ. ๑๒๘

[๑๐] หจช. ร.๕ ต๒๑/๒๑ ที่ ๒๐/๒๓๕๐ เจ้าพระยายมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล กราบทูล รัชกาลที่ ๕ ลงวันที่ ๓ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๙

[๑๑] Suehiro Akira. *Capital Accumulation in Thailand 1855-1985*. Chiang Mai : Silk Worm Books, 1996, p. 62.

[๑๒] เปรมา สัตยาวุฒิพงศ์. *แรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๕-๒๔๙๒*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖, น. ๓๐-๓๑.

[๑๓] กาญจนาคพันธุ์. *กรุงเทพฯ เมื่อวานนี้*. (กรุงเทพฯ : สารคดี, ๒๕๔๕), น. ๒๐๙-๒๑๓.

[๑๔] *เรื่องเดียวกัน*, น. ๒๒๑.

[๑๕] พรรณี บัวเล็ก. *กุลีลากรถกับประวัติศาสตร์แรงงานไทย*. (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, ๒๕๔๒), น. ๒๒, ๓๕, ๔๓.

[๑๖] กาญจนาคพันธุ์. *กรุงเทพฯ เมื่อวานนี้*. น. ๒๐๔-๒๐๕.

[๑๗] *สารบาญชีส่วนที่ ๒ คือราษฎรในจังหวัด ถนนแลตรอก สำหรับเจ้าพนักงานกรมไปรษณีย์กรุงเทพมหานคร*, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพฯ : ต้นฉบับ, ๒๕๔๑), น. ๒๙-๑๐๑.

[๑๘] นันทิยา สว่างวุฒิธรรม. *การควบคุมกำลังคนใน*

สมัยรัตนโกสินทร์ก่อนการจัดการเกณฑ์ทหาร พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๔๘. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๘, น. ๒๑๗-๒๒๒.

[๑๙] ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. "การควบคุมชาวจีนในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ก่อนการปฏิรูปการปกครอง ๒๓๒๕-๒๔๓๕," ใน *ชาวจีนแต้จิ๋วในประเทศไทยและในภูมิลำเนาเดิมที่เฉาซัน สมัยที่หนึ่ง ท่าเรือจางหลิน (๒๓๑๐-๒๓๙๓)*. (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), น. ๑๑๙-๑๒๔.

[๒๐] ศรศักร ชูสวัสดิ์. *ผูกปี้ : การจัดเก็บเงินค่าแรงแทนการเกณฑ์แรงงานจากคนจีนในสมัยรัตนโกสินทร์*. น. ๕๒-๑๑๖, ๑๖๕-๑๗๒. และ ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. "การควบคุมชาวจีนในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ก่อนการปฏิรูปการปกครอง ๒๓๒๕-๒๔๓๕," น. ๑๑๘.

[๒๑] เปรมา สัตยาวุฒิพงศ์. *แรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๕-๒๔๙๒*. น. ๑๒๗, ๑๒๙-๑๓๐.

[๒๒] สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. *พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๕*. (กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๕), น. ๒๘๘.

[๒๓] ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเคอร์. *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ*. [เชียงใหม่ : ตรัสวิน (ซิลค์เวอร์มบุคส์), ๒๕๓๙], น. ๓๗๕-๓๗๖.

[๒๔] หจช. ร.๕ น.๓๓/๑๙ ที่ ๒๔๒/๖๔๖ พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศร์วรฤทธิ์ ลงวันที่ ๔ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๓

[๒๕] หจช. ร.๕ น.๓๓/๗๑ ที่ ๓๔๑/๑๒๕ พระอธิกรณ์ประกาศ รายงานจำนวนอั้งยี่ในกรุงเทพฯ ลงวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๕

[๒๖] หจช. ร.๕ น.๓๓/๑๗ ที่ ๙/๑๘๗๘ กรมหมื่นนเรศร์วรฤทธิ์ กราบทูล สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ลงวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๖

[๒๗] หจช. ร.๕ น.๓๓/๖๓ ที่ ๒๐/๘๗๓๖ หนังสือกรมหลวงนเรศร์วรฤทธิ์ กราบทูล รัชกาลที่ ๕ ลงวันที่ ๕ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๓

[๒๘] สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. "นิทานที่ ๑๕ เรื่องอั้งยี่," ใน *นิทานโบราณคดี*. (กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๑๑), น. ๒๘๓-๒๘๖.

[๒๙] หจช. ร.๕ น.๓๓/๑ หนังสือกรมหมื่นนเรศร์วรฤทธิ์ คอมมิตตีกรมพระนครบาล กราบทูล รัชกาลที่ ๕ ลงวันที่ ๓๐ มิถุนายน ร.ศ. ๑๐๘

[๓๐] หจช. ร.๕ น.๓๓/๓๒ พระราชบัญญัติอั้งยี่ ร.ศ. ๑๑๖

[๓๑] หจช. ร.๕ น.๓๓/๑ ที่ ๖/๒๔๒ คอมมิตตีกรมพระนครบาล กราบทูล รัชกาลที่ ๕ ลงวันที่ ๕ กันยายน ร.ศ. ๑๐๘

[๓๒] หจช. ร.๕ น.๓๓/๓๓ ที่ ๒๕๗๘๘/๒๘๒๗๐ นายโพ สารวัตรแขวง ถึง หลวงบุรีรัฐพิจารณ์ สารวัตรใหญ่ ลงวันที่ ๙ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๔

[๓๓] หจช. ร๕ น.๓๓/๖๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระนเรศร์วรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขานุการ ลงวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๑

[๓๔] หจช. ร.๕ น.๓๓/๖๙ ที่ เอ/๑๔๘/๘๘๑ มิสเตอร์อิริก เซน เย ลอซัน ผู้บังคับการกรมกองตระเวน กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศร์วรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ลงวันที่ ๒ มกราคม ร.ศ. ๑๒๔

[๓๕] หจช. ร.๕ น.๘.๑/๒๗๘ ที่ เอ/๔๐/๑๒๔ มิสเตอร์อิริก เซน เย ลอซัน ผู้บังคับการกรมกองตระเวน กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศร์วรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ลงวันที่ ๑๕ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๓

[๓๖] หจช. ร.๕ น.๘.๑/๒๙๕ คำสั่งที่ ๒๘/๘๘๑๓ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระนเรศร์วรฤทธิ์ ลงวันที่ ๖ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๓

[๓๗] หจช. ร.๕ น.๓๓/๖๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระนเรศร์วรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขานุการ ลงวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๑

[๓๘] หจช. ร.๕ น.๘.๓/๓ หลวงธรณีนฤเบศร์ เจ้ากรมกองตระเวนแผนกจีน ถึง พระยาสุขุมนัยวินิต เสนาบดีกระทรวงนครบาล ลงวันที่ ๒๒ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๗

[๓๙] กาญจนาคพันธุ์. *กรุงเทพฯ เมื่อวานนี้*. น. ๒๒๑.

[๔๐] เปรมา สัตยาวุฒิพงศ์. *แรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๕-๒๔๙๒*. น. ๕๐-๕๔.

[๔๑] หจช. ร.๕ น.๘.๑/๒๒๕ คำแปลที่ ๖๘๒๕/๔๒๘๗ มิสเตอร์อิริก เซน เย ลอซัน ผู้บังคับการกรมกองตระเวน กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศร์วรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ลงวันที่ ๑๓ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๑

[๔๒] หจช. ร.๕ น.๒๓/๑๕๐ รายงานชันสูตรศพของ หมอ บี, เอ ไนติงเกล, เอม, บี ลงวันที่ ๒๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๑๕

[๔๓] หจช. ร.๕ น.๒๓/๑๓๓ ที่ ๓๕๕/๑๗๖๖ พระยา

อินทราธิบดีสีหราชรองเมือง กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศร์วรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ลงวันที่ ๕ มกราคม ร.ศ. ๑๑๕

[๔๔] หจช. ร.๕ น.๘.๑/๓๓๑ ที่ ซี/๕๐, ๔๐๙ มิสเตอร์อิริก เซน เย ลอซัน ผู้บังคับการกรมกองตระเวน กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนเรศร์วรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๔

[๔๕] หจช. ร.๕ น.๘.๑/๔๖๑ ที่ ค/๘๗/๒๔๕ บ, ล, ๑๒๖ มิสเตอร์อี ดับลิว ตรอดเตอร์ ว่าการแทนผู้บังคับการกรมกองตระเวน ถึง พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง ลงวันที่ ๑๒ กันยายน ร.ศ. ๑๒๖

[๔๖] หจช. ร.๕ น.๒๒/๒๐๙ ที่ ๘๙๒/๑๒๕ เอกสารแนบท้ายรายงาน พระอธิกรณ์ประกาศ ลงวันที่ ๒๘ มกราคม ร.ศ. ๑๒๕

[๔๗] หจช. ร.๕ น.๒๒/๒๐๙ ที่ ๔๘๒/๑๒๕ เอกสารแนบท้ายรายงาน พระอธิกรณ์ประกาศ ลงวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๕

[๔๘] หจช. ร.๕ น.๒๒/๒๖๒ ที่ ๒๖๗/๑๒๖ เอกสารแนบท้ายรายงาน พระอธิกรณ์ประกาศ ลงวันที่ ๑๖ กันยายน ร.ศ. ๑๒๕

[๔๙] หจช. ร.๕ น.๒๒/๑๔๒ ที่ ๒๑/๙๙๑๕ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศร์วรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ถึง เจ้าพระยาเทเวศรวงษ์วิวัฒน์ ผู้บัญชาการกรมศุขาภิบาล ลงวันที่ ๑๔ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๕

[๕๐] หจช. ร.๕ น.๒๒/๒๙๕ ที่ ๙๐๕/๑๒๖ รายงานโรงพักจักรวรรดิ นายเทียนสารวัตรใหญ่ ยื่นรายงานต่อ เจ้ากรมปลัดกรม ผู้บังคับการกรมกองตระเวน ลงวันที่ ๒๑ มกราคม ร.ศ. ๑๒๖

[๕๑] สาวิตรี ทัพภะสุต. *ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๓๙๘-๒๔๕๓*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓, น. ๓๙.

[๕๒] หจช. ร.๕ น.๕.๑๒/๑๗ หลวงสาทรศุภกิจ ถึง พระยาเทเวศรวงษวิวัฒน์ ลงวันที่ ๑๖ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๐

[๕๓] หจช. ร.๕ น.๘.๑/๒๒๖ ที่ ๖๗๑๙/๑๑๕ ราษฎรบริเวณสำเพ็ง กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศร์วรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ลงวันที่ ๑๕ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๖ และ คำแปลที่ ๗๓๖๑/๙๙๗๑ มิสเตอร์อิริก เซน เย ลอซัน ผู้บังคับการกรมกองตระเวน กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศร์วรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ลงวันที่ ๒๖ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๖

[๕๔] "ไม่กรุณาแก่สัตว์ผู้ยากปราศจากความอาย," หนังสือพิมพ์*บางกอกสมัย*. (วันที่ ๒ มิถุนายน ร.ศ. ๑๑๘) "พลตระเวนเปดๆ," หนังสือพิมพ์*บางกอกไตมส์*. (วันที่ ๒๓ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๗) อ้างถึงใน ปียกนิษฐ์ หงษ์ทอง. *สยามสนุกข่าว*. (นนทบุรี : กัญญา, ๒๕๓๑), น. ๘๕.

[๕๕] หจช. ร.๕ น.๔๖.๑/๙๕ ที่ ๒๑/๔๘๗ พระสถิตย์นิมานการ ว่าที่เจ้ากรมโยธา ถึง มิสเตอร์อาเทอร์ ยอน เอ เลชานเอร์ ยาร์ดิน เจ้ากรมกองตระเวนฝ่ายกองรักษา ลงวันที่ ๒๖ ตุลาคม ร.ศ. ๑๑๖

[๕๖] "จีนศีษะแตกนำพลตระเวรไปโรงพัก," หนังสือพิมพ์*บางกอกสมัย*. (วันที่ ๒๑ มกราคม ร.ศ. ๑๑๘)

[๕๗] "พลตระเวนเปดๆ," หนังสือพิมพ์*บางกอกไตมส์*. (วันที่ ๒๓ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๗) อ้างถึงใน ปียกนิษฐ์ หงษ์ทอง. *สยามสนุกข่าว*. น. ๘๕.

[๕๘] "มีอำนาจเพราะสวมฟอม," หนังสือพิมพ์*บางกอกสมัย*. (วันที่ ๑ พฤศจิกายน ร.ศ. ๑๑๘)

[๕๙] หจช. ร.๕ น.๘.๑๓/๒๗ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศร์วรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขานุการ ลงวันที่ ๑๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๕

[๖๐] หจช. ร.๕ น.๘.๑๓/๑๖ ที่ ดี/๑๑๒/๑๐๘๑ มิสเตอร์อิริก เซน เย ลอซัน ผู้บังคับการกรมกองตระเวน กราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศร์วรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ลงวันที่ ๑ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๔

[๖๑] หจช. ร.๕ น.๓๓/๖๓ ที่ ๑๑๗/๕๐๙๗ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงนเรศร์วรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ทูล พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นปาจิณกิติบดี ราชเลขานุการ ลงวันที่ ๒๖ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๖

[๖๒] หจช. ร.๕ น.๘.๑/๕๒๕ ที่ ค/๒๒๓/๓๒๕ มิสเตอร์อิริก เซน เย ลอซัน ผู้บังคับการกรมกองตระเวน ถึง พระยาสุขุมนัยวินิต เสนาบดีกระทรวงนครบาล ลงวันที่ ๒ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๗

[๖๓] หจช. ร.๕ น.๘.๑/๕๔๓ หนังสือร้องเรียนของจีนฉี ถึง เจ้าพระยายมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล ลงวันที่ ๒ มกราคม ร.ศ. ๑๒๗

[๖๔] หจช. ร.๕ น.๘.๑/๕๔๓ คำสั่งที่ ๗๓/๗๔๐๐ เจ้าพระยายมราช ลงวันที่ ๑๓ มกราคม ร.ศ. ๑๒๗

สามารถติดตามอ่านวารสารใหม่ได้ที่

http://libapp.rmutp.ac.th/newBook/?cat=10

- ห้องสมุดเทเวศร์
- ห้องสมุดโชติเวช
- ห้องสมุดพณิชยการพระนคร
- ห้องสมุดพระนครเหนือ

สำหรับเพื่อการศึกษาเท่านั้น